

CLARA JANÉS

Enblemak

Clara Janés-ek gazteleraz idatzia
eta Juan Mari Lekuonak euskaratua

Jon Kortazar eta Paulo Kortazarrek prestatutako edizioa

euskal itzultzaile, zuzentzaile eta
interpreteen elkarte

Jatorrizko izenburua:

Emblemas

*Lan hau Eusko Jaurlaritzak eta Euskal Herriko Unibertsitateak
bultzatzen duten TIT 465/10 eta GIC 10/100 ikerketan kokatzen da.*

Jatorrizko edizioko marrazkiak: Menchu Gutiérrez eta Grau Santos

© Clara Janés

© Jatorrizko edizioa: Caballo Griego para la Poesía
Bologna, 3. 28028 Madrid

Diseinua: J.L. Agote

Azaleko marrazkia: Menchu Gutiérrezen aspaldiko marrazki bat.

Itzulpena: Juan Mari Lekuona

© Hitzaurrea eta edizioa: Jon Kortazar eta Paulo Kortazar

© Argitalpen honena: EIZIE
Zemoria 25
20013 Donostia

ISBN: 978-84-614-3477-0

Legezko gordailua: SS-1460/2010

Inprimatzaile: Itxaropena SA – Araba kalea, 45 – 20800 Zarautz

Gutxitan gertatzen da itzultzaile elkarte baten aurreneko lehendakaria izaniko itzultzaile poeta batek adiskide zuen bikote bati emakume neurtizgile baten poema liburu bat oparitzea, *Emblemas*, itzultzaileak berak liburu orrietan eskuz izkiriaturiko itzulpena erantsirik –autografo, eskaintza eta guztiz–, eta euskaltzain ere zen itzultzaileen presidente ohi hura hil eta urte gutxiren buruan, bera ere euskaltzain eta literatur kritikari den opariaren onuradun bikotekideetako batek, beste bikote-lagunaren eta hildako euskaltzainaren senideen baimena izanik, elkartera jotzea poema liburu berezi hura azterketa kritiko batez hornituriko facsimile moduan argitaratzeko proposamena egitera; gutxiagotan, elkarreak, ez bat ez bi, aukera paregabe hura lehendakari izandakoa omentzeko plazaratzea erabakirik, Eusko Jaurlaritzako Hizkuntz Politikarako Sailburuordetzara eta itzultzailearen jaioterriko Oiartzungo Udalera laguntza bila jo eta beharrezko laguntasun guztiak eskuratu ostean, itzultzailea hil izanaren bosgarren urteurrenean argitara eman eta jendaurrean aurkeztea; poeta bera, zendutakoaren senide bat, oparia jasotakoa eta proiektuan partzuer diren erakundeen ordezkariak aurkezle direla. Eta sinesteak neke izan dezakeen arren, halaxe gertatu da honako liburu honekin.

KARLOS DEL OLMO

PRELIMINAR

TANTEOS

Desde que empecé a escribir versos tuve clara conciencia de qué me movía a ello y conocía la pulsión previa, incluso, al nacimiento de la palabra: algo que nacía de lo más hondo del ser y tomaba cuerpo concreto susceptible, al rebasar el yo, de llegar al «otro». Era esta una manifestación tan fiel del ser, de mi ser, que tenía una frecuencia, un ritmo propio. Muchos años después, leyendo el ensayo *La metáfora del corazón*, de María Zambrano, supe por qué entendí yo el poema en un principio como ritmo y sonido. El corazón, dice María Zambrano, «está a punto de romper a hablar». El sonido que genera, gracias al instante que se detiene para cobrar aliento, lo revela en su ser, y este *revelarse* es la palabra. Pero la palabra de la que habla la filósofa no es cualquier palabra, sino una palabra inmaculada, no contaminada, «auroral», carente de significado. Para mí la palabra poética no se detiene ahí aunque lo primero sería el latido, el sonido, vehículo de la manifestación.

A este momento inicial, sin embargo, le sigue

otro, pues en cuanto la manifestación se concreta es ya manifestación de algo y en primer lugar del ser. Por ello dice Heidegger en su ensayo *Arte y poesía*: «La poesía es el decir de la desocultación del ente». «Todo arte es dejar acontecer el advenimiento de la verdad del ente en cuanto a tal, y por lo mismo en esencia Poesía». «El poeta», dice también, «al decir la palabra esencial, nombra con esta denominación, por primera vez, al ente por lo que es y así es conocido como ente», es decir, la poesía, en su esencia, es «instauración del ser con la palabra». En este terreno óntico deberíamos situar la definición de Novalis, que siento como propia: «Poesía es lo real absoluto».

Pero poesía es también manifestación de un ser concreto, es decir, de un ser que está inmerso en una vida, un ser que habla y dialoga, y en este dialogar se sitúa *frente* al mundo, no *en* el mundo, como observa Rilke al comentar su «Octava Elegía», a la que pertenecen estos versos:

*Si hubiera un ver al modo nuestro en ese animal
que se cruza a nuestro paso,
él se nos llevaría, a rastras, rotos,
en su marcha. Pero su ser, para él
es infinito, libre y sin mirada.*

Por ello el hombre, al estar *frente* al mundo —a diferencia del animal que está *en* el mundo— ve la temporalidad y la finitud.

Dice también Heidegger: «Ser obra es establecer un mundo». ¿Cuál es ese mundo y cómo cada poeta pretende establecerlo? Hay que remitirse a la obra para averiguarlo. Por su parte Vladimir Holan escribió: «La poesía es el misterio. Debería ser la precisión».

En mi creación poética reconozco claramente estos tres puntos: manifestación del ser, manifestación de un ser concreto y establecimiento de un mundo; en el terreno conceptual el acercamiento tanto al esencialismo como al existencialismo y, en el plano formal, la búsqueda de la exactitud, de la identidad de fondo y forma, dando ante todo prioridad al poema pues, como dice Robert Georjín «el sentido es connotación del poema y no la poesía connotación del sentido», ya que el terreno en el que se mueve no es racional sino emotivo.

Según la fecha pertenezco a la que Carlos Bousoño ha llamado «generación marginada», que incluye a los poetas nacidos entre 1939 y 1953, y ciertamente me afecta todo lo que señala él afecta a estos creadores y en primer lugar la «crisis de la razón racionalista». Las consecuencias de esta crisis en el terreno poético —dejando a parte la necesidad de objetividad y el rechazo de toda perceptiva y ge-

neralización abstracta— se centraría según él en la duda respecto a la capacidad del poema para ser vehículo de conocimiento, la consideración del lenguaje como insuficiente para su cometido y el interés por la ficción —ficción en cuanto ficción— que pasa a ser tema del arte. Esteticismo y culturalismo serían los principales resultados concretándose en una técnica que, esquemáticamente, consiste en nombrar objetos bellos, emplear un lenguaje exquisito, dar relieve análogo a todos los elementos poéticos y evitar el prosaísmo y la expresión directa, objetivando a través de figuras históricas.

Si ciertamente me afecta todo lo que afecta a los poetas a los que Bousoño se refiere, mi poesía difiere de la suya. La crisis de la razón racionalista me empuja en primer lugar a expresar la nebulosa que nos cerca, el vacío, el carácter fugaz de de cuanta acción se desarrolla, la búsqueda de lo que escapa a esta realidad. Mi desengaño de la razón acarrea, al contrario que en muchos de mis coetáneos, una desconfianza de la cultura —que sé inabarcable— y una búsqueda de lo permanente en la vida humana, lo elemental, de ahí mi interés por la lírica tradicional, mi sentimiento de vinculación con las jarchas, las cántigas de amigo y las canciones populares.

Por mi raíz existencialista no puedo refugiarme en el esteticismo y el culturalismo ni objetivar a tra-

vés de personajes históricos. Es tal el pavor que me causa el posible engaño y la conciencia de la imposibilidad de conocimiento que me veo obligada a objetivar a través de mí misma, no recreándome en mi ejemplo, sino colocándome ante el lector despiadadamente como si hiciera mi propia disección. Esto sucede, por ejemplo, en *Libro de alienaciones*. Por ello mismo utilizo el poema como vehículo de comunicación directa, a veces muy concreta, como en *Kampa* y algunas partes de *Eros*. Sin embargo, aún presa de un gran escepticismo, creo en el carácter revelador del poema, en su capacidad para hacernos avanzar en lo desconocido, e intento que penetre en el lector, por lo que, lejos de valorar por igual todos sus elementos, hago que resalten algunos a modo de destellos o latigazos.

Libro de alienaciones fue el lugar donde encontré respuesta a diversas incógnitas y supone el final de una etapa de evolución. Tras haberla rebasado, es decir, a partir del año 1979, llegué también yo a cierto esteticismo y emprendí otro rumbo poético que incluye el cantar el objeto. En estos casos el poema tiene que soportarse a sí mismo: ser bello. Dicha trayectoria se inicia en *Kampa* y *Vivir* y sigue en *Fósiles* y *Lapidario*. La cultura se convierte, finalmente, en un nexos más y todo ello se reúne en un libro que entraña tanto un hondo deseo de comunicación como un remontarse a los orígenes más

remotos: *Creciente fértil*. Un móvil análogo subyace en muchas de las poesías de *Emblemas*.

Este libro nació de la lectura de los de Alciato y el conocimiento de los dibujos y pinturas de Menchu Gutiérrez. Por ello tras el poema «Elevación», que consideré como mi propio emblema, y acercándome también a su poesía, escribí, inspirada por creaciones suyas (de las que son transposiciones las que aquí figuran) los titulados «Ofrenda», «Unidad» y «Del ser y la mirada» y hubiera sido mi deseo que cada poema mío se emparejara con un dibujo suyo. Mi impulso creador, sin embargo, se vio de pronto fecundado por otro motivo, un personaje amado que empezó a invadir el libro con rostros y temas diversos y a llenarlo de referencias literarias y cinematográficas muy concretas.

Este libro vino a mí cuando el que le precede, *In Paradisum*, aún inédito e inacabado, llevaba tiempo rondando los cuarenta poemas y susurrándome que el latido de mi corazón poético —el más mío— se agotaba, de modo que me planteaba el rigor del silencio. Sea, pues, bienvenido el nuevo plazo de vida que me ofrece.

Clara Janés

EMBLEMAS

EMBLEMAS

Yon eta Unuen:

Edemak gairak
distiratsen hitzez,
osagai poetiko hauek
- eskara afalean imikan -
Zuntzat hitzetan

Juan Mari

1991ko Uda

GORAKA - GORAS

Katamotz bat zelatan dago gaitzarriskis
[altzotziki]

eta beti hain den izarrak janakitsen du

gure
 egunsentia etorri arte,
 eta honek izarra jals, bere arzikis
 izaretan.

ELEVACION

Vela un tigre en el regazo de granito
 y la estrella constante lo alimenta
 cada noche
 hasta que llega el alba
 y la recoge en sus sábanas de luz.

GORAKA-GORA

~~Katamotz bat zelatan gatzarriaren altresan
 eta etengobeko izarrak jantzen du~~

~~gaur
 egunsentia etorn arte,
 eta biltzen ~~du~~ bere argizko izaretan.~~

1641-VI-3

~~Katamotz bat zelatan ^{dago} gatzarriko altresan
 eta ~~etengobeko~~ izarrak jantzen du~~

~~gaur
 egunsentia etorn arte,
 eta biltzen ~~du~~ bere argizko izaretan.~~

SILENCIO

El vuelo de un vencejo
 reúne los dos mundos
 que en niebla se condensan
 y que sólo la luna
 se atreve a despertar

IBILTASUN

Irriqo baten hegadak
 batzen ditu bi munduak,
 lausutan murrutzen direnak,
 eta ilargia bakarrik
 ausartzen da beranchi esnateko.

1994-VI-3

KOUROS

Murmullo de una estatua...
 y la página púdica se dobla
 por negar a la mano el descifrarlo.
 Quede, pues, en la piedra
 ese verso que tienta al pensamiento.

KOUROS

Estatua batea xurumurus...
 eta onialde lotzatia tolestatzen da
 eskuzi ulkatzen zaiola ^{duela} zela ~~duela~~ igertzen.
 qera bedi, bada, hainan
 pentsarmentua zirikatzen duen besteolero hori.

1991-VI-3

EL AVENTURERO

A Zaga de las aves migratorias
 llegar a Alejandría o a los mares del sur
 y en libertad urania
 errar ya para siempre con los astros
 mientras teje un sudario el oleaje.

MENTURAZALEA

Pasako hegatiem atzetik
 Alexandriara inñi edo hego-itsefara
 eta ortziker askatasunean
 behin-betiko galduta iheli izarrekin batera,
 urainek leztidura¹⁾ ehotzen duten ~~urainak~~.
libartean.

1991-VI-4

1) hiel-jantzia

DESGARRO Y DESMAYO

El león que al sol muerde
 se yergue en sangre y fuego
 para rendir después
 cuando llegue el crepúsculo
 su cerviz amorosa
 en olas desvaídas.

ZARRASTA ETA ISRABIO

Egunak ^{ari} ~~hau~~ ^{agirik} ~~hau~~ ^{on} ~~lehoide~~
 odolaz eta sar zutitzen da,
 (H)garo, ilunabarra datomenean,
 bere huan amurra makurtzeko
 uhain zarrastetan

1991-VI-4

SOLEDAD

La vagarosa bóveda,
 el celo de los mirlos
 y la luna en creciente de febrero.
 Para atajar mi ansia
 bastaría el perfume
 de naranjos en flor...

BAKARDADU

Sabai mugikorra,
 zozoen ar. eme-kara,
 eta utzaitelako ilgora.
 Nere irrika asetzeko
 aski litateke loretan dantzen
 karanjen utain gozda...

1991-11-22

REENCUENTRO

El helecho de la alegría
 derrama sol en cascada sin fin.
 Por su estallido
 la oscuridad se hunde
 como un barco en el verde
 En línea de blancura
 se despliegan dos alas reposadas.

BERRIRO ELKARREKIN

Eguakia isurtzen du
 Pozaren iratsale ~~eguzkia~~
~~mita subjuntibian. gortan.~~
~~aitan gabea~~
~~subjuntibian~~
 Bere estandar
 eluntasuna hondoratzen da
 nola untxia jordinan.
 Zuntzarenen ~~ildotik~~
~~zuntz~~ zabaltea dira
 hegal bi baketsuak.

DOMINIO DE LA NADA

Ni un espejismo aliviará
 a ese ave llamada Erythaco
 que no admite consorte en su rama
 y en derredor
 establece un desierto de hielo
ad infinitum.

EZEREZAREN AGINTS

Espejismo batek ere ez du lasaitako
 Erythaco denik hegoalde hoi
 zeinak ez bait du lagunik marthen
 adarogainean,

eta infiguratu ere
 jelaak basamortean ~~ad infinitum~~ du
~~ad infinitum~~ zabaltean du
 zabaltean.

O VIDA O SUEÑO

Para sellar la fértil sombra,
se acerca la belleza
y al punto huye del día
que descuartiza el sueño.

EDO BIZITZA EDO AMETSA

ytzal emankeoz ~~zigi fatzeko~~ zigi fatzeko
 edentafunā hurbiltzen da
 eta berehala ihesi du egunegitike
 ametisa ~~baatik~~ ~~du~~ ~~egunegitike~~ egunegitike.

1991-VI-22

AMOR INVISIBLE

En el pretil del tiempo,
 la luz en su manar sin fin
 puebla el vacío.
 Un leve instante se detiene,
 para volverse luego hacia sí misma
 desprendiéndose.

AMODIO IKUSTEZIN

Denboraren karelean,
 argiak, bere etengabeako emaniez,
 betetzen du hutsartea.
 Une laburren gara ^{egin} ^{olinda},
 geroko ^{bere} iturbatearen iturbateko
~~kontzientzia~~ ~~erantziz~~.

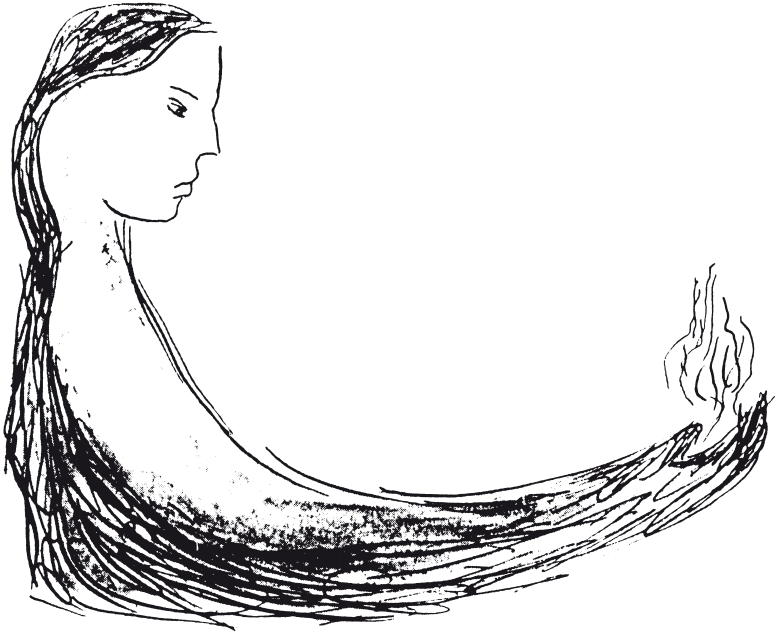
libros en botasie, 1991. VI. 22
 ↓ utzi eta ²⁶ erantziz.

CIENCIA NATURAL

Sabia es la piedra
 que a merced de los vientos se conoce
 y no ignora su destino de arena.
 Espera a desmembrarse ya en desierto
 y por fuerza amorosa
 arrancar a las aguas
 la condición de rosa.

NATUR
~~PREZKO~~ ZIENTZIA

Jakintza da harria
 haizeen gozosa bere burua erapuzten duelanik
 eta badaki horder izateko bere destinoa,
 Atuler-atal eremu bilakatuks da
 eta eragin ameltzuz
 ohostuk dio urari
 amosa izateko.

OFRENDA

Agua,
aire,
alba del ser,
La tierra duerme aún.
El fuego en mis dos manos.

ESKAINZA

Ura,
hairs,
izatearom egunsentia,
Oraindik le datza luma.
Sua nere le eskuetan.

1991. VI - 22

LIBERTAD

Del invisible manantial del aire
 se sacia la llanura.
 Y florecen los campos.

ASIKATASUN

Eguratsaren iturri iluzerinetik
 ase alia da [zabaldepin.
 lantada.
 eta lortan danda zelaiak.

1991-11-22

EL MAL DEL ALCOHOL

El rostro más hermoso
 abandona sus auras
 y se borran las sendas del espíritu.
 En sus ojos de niebla
 la mirada vacía de Mr. Hyde asoma.

ALKO LAREN GAITZA (KALTEA)

Aurpeginik edemena
 utzi ohi ditu bere arnasfideak
 eta urratzen dira izpirtoaren hodeak.
 Bere begi laimetsuetan
 Mr. Hyde-ren begirada ^{guzila} ~~hutsa~~ aperi da.

1991- VI-22

CAMBIO

Y comenzó la muerte
 su labor de rapiña en unas alas
 cuando ya más ligeras,
 movidas por quien rige a los astros,
 del fondo del abismo
 iniciaron el vuelo.

ALDAKUNTZA
 eta hasi zuen heriotzak
 bere harrapakin lana hego batzuetan;
 (eta) heriotza, iadunik arinago,
 izanen kordatzailak, ^{af} ~~hau~~ erapinik,
 leize-leizeatik
 hegatzeari / ²ekin / ziotenean.

VIVIR EN PELIGRO

Igual que el trapezista
 acomete sin red el triple salto,
 por la orilla del tajo más profundo
 los pies discurren a zaga de lo ignoto
 mientras el buitre ronda.

ARRISKUAN BIZI
 Trapezistak oldar hirukoitzan
 saregabe egin ohi duen antzean
 erortzeko sakonbarran ~~erortzeko sakonbarran~~ ^{erortzeko sakonbarran}
 ozgafuturuz ^{garrantzi} ~~erortzeko sakonbarran~~ ^{erortzeko sakonbarran}
 putteak inguruan dabiltzan artean.

VUELO

Anhelo de nubes, ríos,
 de tierra llovida,
 cumple el ave
 en su órbita libre;
 anhelo de bosques, cumbres,
 de ilimitada posibilidad de ser.

HEGADA

Hodeien, erreken,
 lur bustiaran iorana,
 asaskatu du hegaztiak
 hese ^{ibil-}ada-bira askean;
 oihanen, mendi-tontorren
 eta askenik gabe izateko
 ahalmenaren iorana, asaskatu.

HACER EL BIEN

Entre mármoles blancos
brilla cual fuente de oro
aquella mano atenta:
*fortaleza promete,
quanta quita la locura.*

ONGIA EGIN

Marmoles zurien artean
urezko iturri beataz diz-diz dago
esku arretatsu hark;
sandotasun - agintzari doker,
eromenak kendu adina elkarri ere.

AHORA

Los ojos con su cauce de luz
 derrotan a la palabra amordazada.
 La oscura ciénaga del tiempo
 se devora a sí misma.
 Brilla el instante
 y mil facetas del plenitud
 acogen nuestras cabezas.

ORAIN

Beqiek bezen argi-urratsen
 azpiratu dute hitz mordazatua.
 Denboraren lokatz ilunak
 leue busten du irensten.
 Distiratsen da ura
 eta betaren hainbat alderdile
 beregan hartzen ditu gure buruak.

CALIGRAFIA

Ni el agua con su mano de temblor
 deforma el trazo firme,
 la letra pulcra,
 la inscripción celosamente perfilada
 de un caballero de fortuna:
Yo-ho-ho, and a bottle of rum!

KALIGRAFIA

Urak ere ez du bere esku dardantze
 eraldatzen ~~urak~~ zoniako zaldun baten
 idazkera sendoa,
 letra ederra,
 zehatz-mehatz jositako esaldia:
Yo-ho-ho, and a bottle of rum!

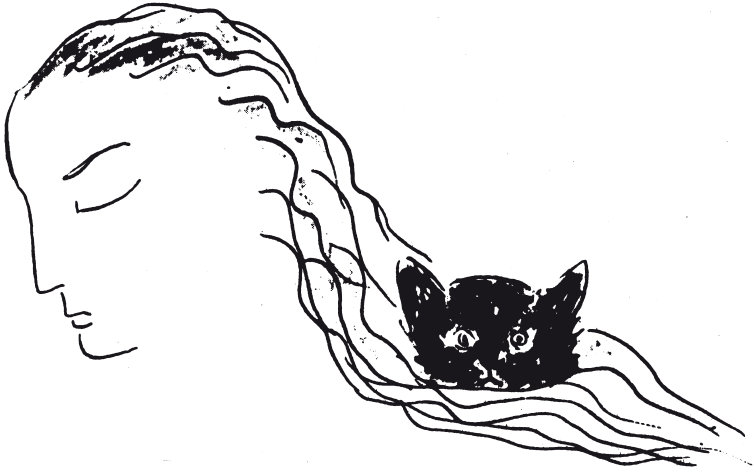
UNIDAD

En la ciudad en sombra
 la sombra del felino
 es mi ángel custodio
 de reconciliación

BATASUN

Itzali tako lirian
 Katu - itzala zait
 baketzea dakarkidan
 aingeru guardakoa. 11

1) zaindaria

AMOR SIN REMEDIO

En muerte vivo
 por librar a la dulce motacilla
 de la cruz,
 clavado el que yo amo
 en la rueda de mi cuerpo,
 queda y firme y radiante para siempre,
 de amor herida.

EZIN BESTEKO MAITASUNA

Herioan bizi naiz
~~guzuzteko~~ → apertxon palilla gurutzetik
~~guzuzteko~~ askatzenatik,
²nire gorpuzteko Iguerdan
¹maite diudana ³~~guzuzteko~~ diplozaturik,
 geldu, eta gotor eta betirako argi,
 amodioz zarraturik.

1. Ura bihotzean,
 maifatu ^{er} gogoko aurpegi-baten
 arela idonate asezteko
 eta /² dia-dia aurkitzeko:
 1° heuen lehen begirada

EL CORAZON Y LOS CUATRO ELEMENTOS

13 animaren begirada
 maiz, uaren tanpata eskutuan ^{idun kateak}
 1 marrazturak

Agua en el corazón
 para saciar las arenas sedientas
 de un rostro desamado
 y descubrir lustral
 su mirada primera:
 ojos del alma
 dibujados en el pulso secreto del amor.

2. Equatore bihotzean
 eta ahos-ahos
 gorpuzteatik gorpuzteru doa bi-ahosak.

Aire en el corazón
 y boca a boca
 se trasvasa el aliento de vida.
 Una rueda de vientos
 arrastra el carnal deterioro,
 diluye en transparencia
 la muda opacidad.

Hairearen bitartek (gorputak)
 berkitu ⁴ idarama haragiaren hiru
 eta gordenfasunean utzan du ¹ damandig
 mullurafasun idila.

3- Izan atsedem nire bitartekoak durrean,
 ase zaitte bertako fruituez.
 eman leku haren burkailetara igotzea,
 usai gorri³ eraman³ zaitzute
 mozketzera

harkaitzetan

Y reposa en la tierra de mi corazón,
 sáciate de sus frutos,
 abandónate a la ascensión de sus rosas,
 que en perfume te llevan
 a la ebriedad
 del espacio purpúreo inmaccesible.

igogaitza den purpureoko toki-unean.

4

Allí prenden las yescas
 al unirse en un único fuego
 los mortales ramajes;
 clavos de luz se tornan
 en el mar cristalino
 del cosmos circundante.
 Son destellos miríficos
 del corazón en llamas
 que alimenta la sangre enamorada
 y ya nunca la negrura de una nube
 celará con su sombra.

4. Hara su-hartzem dute ardojaiak,
 12 su bakarrean biltzen dire ~~hai~~ hartan;
 11 adar-ebor hilkorak.
 13 arpi-buruak itzulikatzen dira
 in gure haren kosmosaren
 kristalerko 42 itzaban.
 Sutan dagoen bitartean

dir dai mirafariak dira,
odel mairaminduak arketuak
eta iadanik inoiz ez du hodiaren beltzak
egterike bere atzetan.

EL ENSIMISMO

Mensajero de sí
que en sí mismo se oculta,
abandona en mis brazos
indicios de jazmín
y más leve que el céfiro
llama a su propia puerta.

BERE-BAITARTU

Bere buruzen mizulau,
bere baitan eskutuzen denak,
~~urtearen~~ ~~urtearen~~ ~~urtearen~~ besotan uzten ditau
jazminaren zantzarake
eta haize otzarak baino meluak
joko du bere atean.

LA ABANDONADA

En la zanja del alba
 una vez más palidece la luna.
 El amado en el pozo se ha perdido
 hace días.
 Me desposa un anillo de silencio.

BERTAN BEHERA UTZID

Egunentiaran zanja
 zurbilik berriro ilargia.

Egunak dira

nahitex putzuan galduta zela.

Isiltasun erazturak ezkontzen nau ni.

Idit desposizio
 esposatzon nau ni.

CURIOSIDAD MORTAL

¿Por qué aún me persigues?
 Arenas movedizas devoran ya
 mi vertical firmeza
 mientras Lawrence observa, cómplice,
 su succión al vacío.

JAKINGURA ~~HEKORONA~~ / GALGARINIS
 Zengatik oraindik zabilen nire atzetik?
 Hondar mugirikonek inoester dute iatanik
 nire sendotasun zutak
 Lawrence-k ikusten duen artean, "sopikun"
 hutsartearekin berak dafion xurgapena.

LAS FUENTES DE LA INOCENCIA

Desnuda corre el agua
 y a un olivo se enlaza en transparencia,
 mas el cristal que anida
 sin querer lo hiere;
 por ello se retira
 y cercena su sombra.

ERRUGABETA SUNAREN ITURRIAK

Biluzirik doa kornika ura
 eta oliando bati loten zais gorden-
 Sumean,

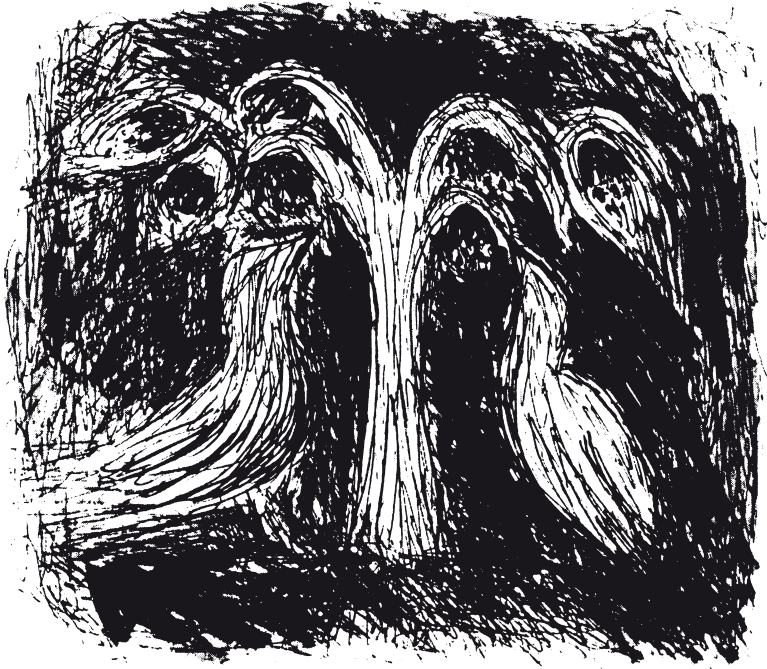
hain beregan duen kristalak
 nahi ^{ezan} ~~afektu~~ du zarritzen;
 honegatik aldegarren du
 eta bere itzala murrizten.

JOHNY GUITAR

Un vendaval agita
 la dormida pistola
 mas la luna penetra las imágenes
 con virginal claror
 hasta que ya su haz
 y su envés se confuden.

JOHNY GUITAR

Haizeteak astintzen du
 lotan zegoen pistola
 baina ilargiaren irudirik barnean
 argitasun birjinez sartzen da
 bereen aurre-atsale
 nahasian ^{apertu} arte.

DEL SER Y LA MIRADA

Dos aves me alimentan
 cuando en el árbol de mi corazón
 sacian sus picos:
 la visión y el vacío.

IRATEAZ ETA BEGIRADAZ

Bi hegaztik ¹²nante ¹¹elikatzen
 nire ¹²bihotzeko zuhaitzean
 beren mokoak agetzen dituzten
 bitartean:

Kuspenak eta hutsartak dira.

VALLE DE JOSAFAT

Recostada en la niebla
 reposo ya en el azul de la vinca
 mientras los ecos cada vez más furiosos
 arrancan todavía destellos
 al diamante de mi decapitado amor.

JOSAFATEKO ZELAI~~A~~

Lainoan zehar-etrana
 zeru lorearen urdinean dut atsedera iatzirik,
 gero eta oiantzen amorruakagpek
 oraindik distirak ateratzen dizkio te^{re} ^{ly-}
 nire maitasun ^{motzaren} ^{motzaren} ^{motzaren} ^{motzaren}
 diamanteari.

(1) bere motzaren

ESPEJO DE LOS AÑOS

La argénteo barca del ensueño
 en las sombras se pierde de la noche,
 dejando sólo un agua de ruina
 donde al ansia insaciable se contempla.

URTEEN ISPILU

Ametsaren zilarrezko urteia
 gaueko ^{izaletan} ilenduretan galtzen da,
 hondamendiak ura baizik uzten
 ez duelarik
 irrika afekaitza ^{urtearen} ~~irteeraren~~ den lekuan.

Forteán

EL SUICIDA

Su boca blanca
 llama a la nieve de la muerte;
 su corazón encadenado
 se entrega al ángel negro de su pecho
 que lo devora.

BERE BURJA HIL DUENA

Haren aho zuriak
 dei dagio heriotzaren elurrari;
 haren bihotz kateatua
 eskaintzen ~~da~~ ^{zaio} golgotako aingeru
 beltzari, ~~inartan~~ ^{inartan} duen ~~herri~~.
 ↓ eskaintzen zaio inartan duen
 golgotako aingeru beltzari.

ESPERA AMOROSA

El resplandor acecha
 como un río
 la selvática isla
 que me mora,
 mas a la orilla el mirto
 no alcanza aún
 su plenitud de flor.

MALTEKIRO 2A1

Diztira zelatan ari zais
 emekareu antzo
 nigan etrea duen
 oihanezko irolari,
 baina eztean mirtoak
 ez du bereganatu oraindik
 lorearen bete.

TEMERIDAD

El mar invade mi corazón.
 Un caballo desbocado
 se precipita por las costas de mi cuerpo.
 Corro huyendo de mis propias orillas
 hacia el manantial mismo
 do el agua aún no domada
 es rebelde a la forma;
 allí me vencé con su embate que clama:
 tu vida por la suya.

AUSARTZIA
 urpean du
 etsasoak hartu nire bitartea.
 Saltatu nire zaldia bat
 amiltzen da nire gorputzean
 erortzen da.
 Korrika naiz, nire ur. barteretatik ihesi
 ur-berria berri denarentzat,
 non oraindik estrekotu gabeko ura
 moldakaitz gertatzen den ^{zelaian} ^{etara;}
 hain men dean hartzen naiz ^{forman} ^{zuzenean}
 esanez: haren bizitzaren truke ^{zuzenean} ^{zuzenean}

EL BESO

Brazos de primavera
 en la oscuridad.
 La brisa de su boca
 aviva el rescoldo
 escondido en mil pliegues
 de arena.

MUIN EMATE

Udaheri-besoak
 iluntasunean.
 Haren ahoko haize garbiak
 bizten du su geldoa
 hondararen
 mila plegutan zordoa.

iberrakak;

CUERPO

El torso helado del durmiente
 disipa en su belleza
 el vértigo fatal;
 se funde
 una espiral de palabras
 arrancadas a los libros.

GORPUTZ

Lotan dagoen sorbaldan izoztuta
 bere edertasunarekin juxta da
 halabehararen zoratua;
 liburuak erotika-aterataki
 hitzen espirala
 motuta gertatu da.

LUCIDA CEGUERA

Se clausuran los pétalos
celosos del rocío
y un vehemente perfume
por el Hades ondea.

Perséfone no quiere ver la luz.

ITSUTASUN ARGIA

Clara jaure

Petaloeak herosten Idira
ihintzaren jelsiaz
eta usain betegarri bat
zabaltzen da Hades aldean.

Perséfone ez da argia ilusizale.
57
27-VII-1991.

INDICE

<i>Preliminar</i>	7
<i>Emblemas</i>	15
Elevación	17
Silencio	18
Kouros	19
El aventurero	20
Desgarro y desmayo	21
Soledad	22
Reencuentro	23
Dominio de la nada	24
O vida o sueño	25
Amor invisible	26
Ciencia natural	27
Ofrenda	29
Libertad	30
El mal del alcohol	31
Cambio	32
Vivir en peligro	33
Vuelo	34
Hacer el bien	35
Ahora	36

Caligrafía	37
Unidad	38
Amor sin remedio	40
El corazón y los cuatro elementos	41
El ensimismado	43
La abandonada	44
Curiosidad mortal	45
Las fuentes de la inocencia	46
Johny Guitar	47
Del ser y la mirada	49
Valle de Josafat	50
Espejo de los años	51
El suicida	52
Espera amorosa	53
Temeridad	54
El beso	55
Cuerpo	56
Lúcida ceguera	57

Clara Janés nace en Barcelona en 1940. Estudia en dicha ciudad y en Pamplona la carrera de Filosofía y Letras, en la que es licenciada. Es asimismo *Maitre és lettres*, por la Universidad de París IV-Sorbona, en Literatura comparada.

Cultiva la poesía, la novela, la biografía y el ensayo y se distingue como traductora, particularmente de la lengua checa y de la obra poética de Vladimír Holan y Jaroslav Seifert. Ha vertido también al español a Marguerite Duras, Nathalie Sarraute, Katherine Mansfield y William Golding.

Su obra poética consta de los libros siguientes: *Las estrellas vencidas* (1964), *Límite humano* (1974), *En busca de Cordelia y poemas rumanos* (1975), *Antología personal* (1979), *Libro de alienaciones* (1980), *Eros* (1981), *Vivir* (Premio Ciudad de Barcelona, 1983), *Kampa* (1986), *Fósiles* (1987), *Lapidario* (1988) y *Creciente Fértil* (1989).

En prosa ha escrito numerosos ensayos, las novelas *Desintegración* (1969), y *Los caballos del sueño* (1989) y diversos relatos, entre ellos *Tentativa de olvido* (1982), *Deja que todo se llene de hierba* (1986), *Un punto de humedad en el aire* (1989) y *Estambul* (1989); la biografía *La vida callada de Federico Mompou* (Premio Ciudad de Barcelona, 1975), que ve una segunda edición aumentada con numerosas aportaciones con el título *Federico Mompou, vida, textos, documentos* (1987), el libro de viajes *Sendas*

de Rumanía, y el de recuerdos de infancia y adolescencia *Jardín y Laberinto* (1990).

Desde 1983 participa en numerosos encuentros literarios tanto nacionales como internacionales. Su poesía ha sido traducida al francés, italiano, inglés, checo, holandés, griego, servo-croata, urdu, turco y árabe.

CLARA JANÉS

Enblemak

Juan Mari Lekuonak euskaratua

Jon Kortazar eta Paulo Kortazarren edizioa

Sarrera

1991. urteko udan, Juan Mari Lekuonak opari berezia egin zigun emazteari eta bioi. Clara Janés, espainiar poeta-ren *Emblemas* liburua erosi berria zuen, eta bere eskuzko euskal itzulpena zekarren alea oparitu zigun uda hartan. Aurreko udan Juan Mari Lekuonak, bere arreba Primik eta laurok bidaia txikia egin genuen Urdaibaitik zehar. Santi-mamiñe kobazuloa, eta hango pinturak ikustera joan ginen, eta ondoren Juan Mari Lekuonak hain gustuko zituen jate-txe on batean bazkaldu genuen.

Aurreko urtean, bere *Mimodramak eta ikonoak* (1990) liburu aipagarria argitaratu berri zuen, eta Santimamiñera egindako bisita liburuari egindako omenaldi isila besterik ez zela uste dut. Garai hartan –eta ondoren ere– oso hurbil izan ginen familia eta Juan Mari Lekuona euskal poesiaren sortzaile handia. Eta oparia gure arteko adiskidetasunaren seinalea zen.

Itzulpena *Emblemas* poema liburuaren alean zetorren eta bere eskuz egina. Gaur egun ezin dugu jakin argitaratzeko egin ote zuen itzulpena, edo beste barik, keinu pribatu gisa, eskuzabaltasunaren agerbide gisa. Era berean, ez dago jakiterik, argitaratzekotan, dagoen moduan argitaratuko ote zuen ala ez. Baina ez da zalantzarik, eskuizkribuak interesa duela, bai Juan Mari Lekuona itzultzailearen lanaren berri ematen duelako, bai eta itzulpengintza eta sor-kuntzaren artean zubiak eraikitzen ari zen poetaren lana

hobeto ezagutzen lagun dezakeelako ere. Alde horietatik, interesgarria dugu *Emblemas* liburuaren *Enblemak* euskal aldaki hau.

1. Juan Mari Lekuonaren biografia

Hemen jorratuko dugun lana ezaguna bada ere, badi-rudi bidezkoa dela egilearen bizitza-zertzeladekin hastea lanaren ibilbidea.

Haurtzaroa eta familia

Juan Mari Lekuona (1927-2005) Oiartzungo Etxetxiki etxean jaio zen 1927ko azaroaren 11n. Kaleko semea bazen ere, jatorriz baserrikoak ziren gurasoak. Herrian jaio ziren bost neba-arrebak: Primi (1924), Jose Luis (1925), Andoni (1932), eta Julen (1938) (Perez, Toledo, Zulaika, 2005, 1).

Heziketa desberdina izan zuen Juan Mari Lekuona gazteak. Batetik mojen eskolara joan ohi zen, gaztelania han ikasiz, baina, amonaren eraginez, bertsoaritzara zaletu zen; gerra garaian amonaren baserrian bizi izan omen ziren, eta hark bertsoak kantatu eta irakurri egiten zizkien umeei. Gainera, osaba bi zituzten apaiz. On Manuel, Lekuona zaharra, eta On Martin. Lehenik Martinena izan zen eragina, latina erakutsi baitzien neba-arreba nagusiei. Ondoren, On Manuelen itzala nagusi izango da Juan Mari Lekuonaren bizitza intelektualean (Goikoetxea, 2006, 14-15).

Baina, jakin denez, gerra piztu zuten garaian, Juan Mari Lekuonaren osaba Julian, lotu eta desagerrarazi zuten. On Martin ere 1936ko urriaren 8an fusilatu zuten Hernanin. On Manuelek, aldiz, Frantziara ihes egiteko asmoarekin zela, Lasarten moja brijidatarren komentuan eman zituen bost urte ezkutaturik.

Apaiz bizitza

1941-1942an ikasketak burutzen ditu eta 1943. urtean Gasteizen hasten ditu apaizgoaren ikasketak. Handik gutxira hasten da poemak idazten eta argitaratzen: “Or zaude Jesus aldarean” (Egan, 1950) eta baita ere lehiaketetan parte hartzen. “Educación y descanso” Falangearen menpe zegoen erakundeak poesia lehiaketak eratzen ditu, eta bitan gertatu zen saridun Juan Mari: 1950. eta 1951. urteetan, “Izadi abestia” eta “Ama” poemak bidez. Geroago bere poesiaren berri ematen duenean, Juan Mari Lekuonak “Zazpi poema” deiturapean bilduko ditu.

Lehen urte horien oroitzapena Xabier Letek jaso du orain gutxi (Lete, 2008), eta etxe hartan bizi zen giro txeratsua azpimarratu du bere artikuluan.

1953ko ekainaren 29an apaiztu zen eta laster Erromara joan zen Teologia espirituala ikastera. Hiru ikasturtetan Teologian lizentzia lortu zuen. Tesi gai moduan Portugalgo fraide baten pentsakizuna hartu zuen ikerlan. Eta hori zela eta, Coimbrara jo zuen tesirako dokumentuen bila (1955-56). Bai Erroman eta baita Coimbran ere poemak idazten ditu eta *Eganen* argitara eman. *Muga beroak* liburuan bilduko dituen Triptikoen ideia, adibidez, Erroman Vatikanoko Museoa ikusten ari zela etorri zitzaion. Tesiaren fruitu *Ideario Ascético-Pastoral de Fray Bartolomé de los Mártires, O.P. (1514-1590)* liburua izango da.

Juan Mari Lekuonak ibilbide luzea egiten du pastoralgintzan. 1956-1959 urteen artean Añorgako parrokiari izango da, eta bertan idatziko du *Mi diario en Añorga* (argitaragabea). Pastoralgintzak bultzaturik garaiko hainbat kantu euskaratuko ditu, bertsoak idatzi, parrokiarako kantuak egokitu... 1959-1960 urteetan, Erromara itzuliko

da berriz. Handik etorritakoan, Saturrarango Seminarioan emango ditu hiru urte (1960-63). Urte horretan Euskaltzaindiko urgazle eta Donostiako Seminario nagusiko irakasle izendatu zuten. 1963. urtean, baina, berriro itzultzen da Erromara Tesiko azken lanak bukatzera.

Anjel Lertxundik (2008) ekarri du lumara urte haietan Juan Mari Lekuonak bizi izandako giroa. Latza batzuetan, Saturraranen adibidez oso gaizki igaro omen zuen Lekuonak; goxoa besteetan, Donostian bizi izandako giroa, adibidez.

Unibertsitateko irakaslea

1978. urtetik 1997. urtera arte Deustuko Unibertsitateak Donostian zuen Euskal Filologiako karreran euskal literaturaren irakaslea izan zen. Ordukoa da *Ahozko euskal literatura* (1982), literatura tradizionala ezagutzeko oinarritzko liburua.

1987. urtean izendatu zuten Euskaltzain oso, eta sarrera hitzaldia Oiartzunen egin zuen 1988ko uztailaren 30ean. Erakundearen barnean “Herri literatura” batzordeko bultzatzailea izan zen eta “Literatura ikerketa” batzordeko eragile eta buru. 1989. urtean Euskal Itzultzaile, Zuzentzaile eta Interpreteten Elkarteko Lehendakari izendatu zuten, eta 2002an erakundeko ohorezko bazkide. Gorka Aulestiari (2008) esker baditugu garai horietako berri zehatzak.

Poesia idazketa

1966. urtean eta Seminaria itzulia zela, hasi zen bere poesia liburu gisa argitaratzen. *Mindura gaur* liburua aurkeztu zuen Agora Sarira, eta aipamen berezia lortu. Seminarioan bertan argitaratu zen ziklostilean. Seminarioko

epealdia 1966. urtetik 1978. arte luzatu zen. Orduan hasten da euskal kultura munduan sona hartzen. Liturgia euskaratzen du, bertsolaritza mundua ezagutzen eta bultzatzen, poesian sakontzen... (*Muga beroak*, 1973). *Ilargiaren eskolan*, bere hirugarren poema bilduma, 1979. urtean argitaratu zuen. 1990. urtean *Mimodramak eta ikonoak* poema liburua argitaratu zuen eta Euskadi saria merezimendu handiz eman zioten.

Heriotzaren ondoren (2005eko abenduaren 5ean) hasi dira argitaratzen ineditu gisa geratu ziren lanak. Adibidez: *Ibaiak Basamortuan* (2008) poema liburu bukagabearen argitalpen faksimila.

Aipatu beharrekoak dira Juan Mari Lekuonaren lanak biltzen dituzten liburu bi. Batak, Deustuko Unibertsitatearen ahaleginez argitaratuak, bere emankizun akademikoa biltzen du: *Ikaskuntzak Euskal Literaturaz* (1974-1996), eta besteak bere poema liburuak: *Ibilaldia/Itinerario* (1950-1990), Euskal Herriko Unibertsitateak bultzaturiko argitalpenean.

2. Juan Mari Lekuona itzultzaile

Bat-batean ikusten den ohar batekin hasiko gara. Itzulpena eta sorkuntza batera joan dira Juan Mari Lekuonaren bizitza poetikoan. Itzulpenarekin, eta neurri berean irakurketarekin, izan duen lotura, baina, molde desberdinetakoa izan da, batzuetan zeharkako lotura izan du, beste batzuetan, ordea, itzulpengintza sorkuntza lanaren bihotz erdian kokatu da, eta itzulpenari esker egin du sorkuntza Juan Mari Lekuonak. Juan Mari Lekuonari buruzko bibliografia irakurtzen bada, konturatuko gara itzulpen lan zabala egin duela. Lourdes Otaegik (2008, b) zortzi itzulpen lan

aipatzen ditu. *Guide de marriage / Ezkongai* (1957) liburutik hasi eta 1997ko *Agerraldi bakikoarekin* bukatu arte. Gure lanerako, baina, itzulpengintza eta poesiaren arteko loturari buruz hitz egiterakoan itzulpen bi izango ditugu kontutan. Bata *Orduen Liturgia* lana da. Bestea Johannes Eckhart-Johannes Taulerren *Mistika liburuak*.

Lehenengoak hizkera poetikoa trebatu zion Juan Mari Lekuonari; bigarrenean, berriz, itzulpengintza sorkuntzaren bihotzean kokatzen da.

Ez da aipatzen, eta Lourdes Otaegiren bibliografian ez da ageri eta beraz, ziurrenik, argitaragabe geratuko zen lana izanen da, Iratzederren *Salmoak* liburuaren itzulpena egin zuela, lapurteratik gipuzkerara itzuliz. Lan horretatik sortzen da *Hondarrean idatzia* idazteko hizkera moldea:

Hizkuntza landuagoa dut, hizkuntza poetikoa, alegia. Poema hau burutu aurretik, Iratzederren *Salmoak* gipuzkeratzen aritu nintzen, eta euskal itzulpenetan hasi elizbarrutien zerbitzurako. Eta oso ongari egin zitzaidan Iratzederren poetikarekin, eta batez ere bere hizkera poetikoarekin topo egin izana (Lekuona, 2008, 153).

Orduen Liturgia dela eta, honela mintzo da egilea 1983. urtean, *Ilargiaren eskola* liburuaren sorreraz, jaiotza uneaz ari denean:

Beste autore bat dut hemen aipatu beharra: nire lagun Bitoriano Orbelaungoa. Elkarrekin aritu ginen urte bete inguru liturgiarako gorazarreak prestatzen. Eta une horretan estimagarria zait lagun horren presentzia. Berriro ere, liturgia inguru, luma zorroztu zitzaidan eta sena poetikoa azkartu ere bai lantegi hartako lagunekin harremanetan. Lehen Iratzeder izan zen, orain Gandiaga: eta laguntza ona da idazten jarraitzeko norberari luma aldatu eta

berritu zaiola nabaritzea, besteekin elkarlanean (Lekuona, 2008, 157-8).

Eta honela gauzatzen du pasartea hamahiru urte geroago testua finkatu eta argitaratzen duenean:

Beste autore bat ere badut hemen aipatu beharra: nire lagun Bitoriano Gandiaga. Elkarrekin urte betez aritu ginen, berau, Tomas Otxandorena, Mikel Zarate zena eta laurok, liturgiako gorazarreak euskaraz prestatzen, gero Orduen Liturgia-n agertuko ziren poematxo erlijiozkoak. Une honetan, hain zuzen, estimagarri izan zait Mendatako poetaren presentzia ene poetikan. Berriro ere, liturgiako talde lanean zorroztu zitzaidan luma, eta sena poetikoa azkartu, estilistika puntarengoa susmatuz Arantzazuko lagunaren jardun poetikoan. Horrelako harreman kultural bat laguntza ona izan ohi da, zure baitan konfidantza hartzeko eta zure luma aldatzen eta berritzen dela konturatzeko, berriro poemagintzan hasteko asmoa hartuz (Lekuona, 1996, 35).

Alabaina, itzulpengintza eta sorkuntza lotzen duen beste bide bat sumatzen da *Ibaiak Basamortuan* poema liburuan. Horren hitzaurrean zehaztu genuen bezala, lotura handiak dira Juan Mari Lekuona itzultzailearen eta Juan Mari Lekuona sortzailearen artean. Bere bizitzako azken urteetan aurrera eraman zuen proiektu horretan, garbi-garbia zen lotura hori.

“Kontsolamenduzko Jainkozkoaren poema” deituriko atala, Johannes Eckhart mistikoaren *Kontsolamendu jainkozkoaren liburua* deiturikoan oinarriturik dago. Juan Mari Lekuonak eman zuen euskaraz Klasikoak (Bilbo, 1997) bilduman Taulerren *Predikuak* deiturikoarekin batera. [Testuan egiten diren] orrialdeen aipamena euskal itzulpenaren orrialde zenbaketari dagokio; beraz pen-

tsatzekoa da hauxe izan zuela Juan Mari Lekuonak esku artean poema liburua egitera zihoanean (Kortazar, Kortazar, 2008, 35).

Itzulpena sorkuntzaren bide da kasu honetan. Itzultakoari beste hitz poetiko batzuk eman nahi dizkio. Itzulpenean esandakoa bere hitzekin eman nahi du *Ibaiak basamortuan* poema liburuan. Eckhardt eta Taulerren mundua bere begiekin eman.

Hirugarren lotura mota Clara Janés poetaren *Emblemas* itzultzeko orduan dago. Kasu honetan, luma findurik dago, poema liburua osaturik. Baina, hara non, berearen antzeko, bere kezka berak dituen, bere estetika bidetik doan poeta baten lan ezezaguna aurkitzen duen, eta poeta eta estetika biren arteko elkarrizketa moduan ulertzen du itzulpena. Ezagutzen ez ziren esperientzia poetiko biren arteko zubi gisa.

***Emblemas* liburuaren itzulpenaren arrazoia**

Zergatik itzuli ote zuen Clara Janés poetaren *Emblemas* liburua? Zein arrazoik eraman zuen liburua hartu eta 1991. urteko udan liburua euskaratzeko *Emblemak* izenburupean?

Itzulpena oso ongi datatua dator. Lehen aipamenak 1991. urteko ekainaren laukoak dira, azkenekoak (eskaintzaren ostean jartzen den data ez bada azkena, behintzat) 1991eko uztailaren 27koak. Hil biko lana beraz. Hasieran zalantzaz beterik agertzen da eskuizkribua eta “Elevación / Gorako gora” deitutakoak lehen poemaren hiru aldaki ematen baditu, bukaera aldean ia ez du zuzenketarik ema-

ten, eta poemak –Clara Janésen idazkera ongi ezagutuko balu bezala– zuzen-zuzen itzulita agertzen dira.

Itzulpenaren zergatia aztertzeko bide bi ditugu. Alde batetik, liburuak daraman hitzaurrean Juan Mari Lekuonak egindako azpimarratzeek (egia esateko, azpian gabe ondoan daude oharrok) nahiko garbi azaltzen dute zein hurbil ikusten zuen Clara Janésen estetika bere estetika propiotik; eta bigarrenez, jakin badakigu Juan Mari Lekuonarentzako itzulpena irakurketa prozesua zela, astiroago irakurtzeko modu bat, eta oso loturik ikusten zituela itzulpen-gintza lana eta sorkuntza prozesua; txanpon baten alde biak balira bezala, itzuli eta idatzi batera ematen zituen poetak. Kasu honetan, baina, berea egingo zuen ohitura-ren alderantzizkoa dugu kronologiari begiratzan badiogu behintzat. Juan Mari Lekuonarentzako lehena zen itzulpena eta ondoren zetorren sorkuntza, lehenik dokumentazio lana egin ohi zuen, ondoren idatzi. Hemen alderantzizkoa dugu. Lehenagokoa zen *Mimodramak eta ikonoak* (1990) eta ondorengoa *Enblemak* (1991). Baina, dena dela, biak dira espiritu estetiko bakar baten adierazpide.

Ohar estetikoak

Lehen-lehenik izenburua dugu. *Enblemak* “ikono” hitzaren beste adierazpidea baino ez da, sinonimoa. Eta garbi dago Juan Mari Lekuonak bere poema liburua idazterakoan, buruan zuela objektu baten deskribapen estetiko eta sublimatzailea zela poesia. Objektuaren agerpen estetiko zela poesiaren eginbeharra.

Ziurrenik ezagutzen ez zuen beste poeta batek berea bezalako bidea jarraitzen zuela ikusirik, harritu egingo zen Lekuona. Nolabait esateko, estetika kide batekin topo eginenez, harriduraren ostean, ezagutzeko gogoia izango zuen eta

liburua erosi eta euskaratu. Gure eskuetan gordetzen dugun liburuak oraindik itsatsirik du dendako txarteltxo.

Jakina da, Darío Villanuevak (1991) aipatu duenez, kultura ideiak zabalik direla haizean, eta harat-honat dabiltzala, eta maiz gertatzen dela elkar ezagutzen ez duten idazleek ideia eta jarduera antzekoak erabiltzea, hain zuen ere, ideiak haziak bezala haizean baitabiltza.

Emblemas liburuak Clara Janés egilearen hitzaurrea darama. “Tanteos” deituriko saiakera da eta bertan poetak bere ibilbidearen berri ematen du, nondik nora ibili den, zer nahi duen poesia egiterakoan, nolako bideak egin dituen bere poesia langintzan... Clara Janésekin hasiera-hasieran hartzen du poesia sinbolistaren aldeko joera. Eta gainera María Zambrano filosofoaren *La metáfora del corazón* liburuak aipatzen du, bere poesiaren iturri gisa. Ez da aipamen bakarra. Heidegger (eta bere *Arte y poesía* liburuak ezin zen alde batera utzi), Rilke eta Holan datoz filosofoaren atzetik. Eta bukatzeko arrazoi arrazionalistaren krisia aipatzen du. Juan Mari Lekuonaren poesia irakurri duenarentzat, eta haren berri duenarentzat oihartzunak garbiak izango dira bai izenetan, bai estetikan.

Baina lehen ohar horiek ez ditu azpimarratzen poeta euskaldunak. Laster, baina, Clara Janésekin Carlos Bousoño Espainiako kritikoa eta poeta haren poeta taldeari buruz esandakoa laburbiltzen du; kuriozoso da, baina Juan Mari Lekuonak bere poetika azaldu behar duenean *Ibilaldia / Itinerario* (1996, 10) liburuari aurkezpena egiteko orduan, Carlos Bousoño aipatzen du poetikaren lehen orrialdean. Janésen deskribapenean, bere burua “belaunaldi marjina-tuan” kokatzen du Bousoñok eta taldearen ezaugarriak ematerakoan, paragrafo soila idazten du, eta Juan Mari

Lekuona esaldi horrek harritu eta bertan geratu eta deigarri zaiona azpimarraturik uzten du:

Esteticismo y culturalismo serían los principales resultados concretándose en una técnica que, esquemáticamente, consiste en nombrar objetos bellos, emplear un lenguaje exquisito, dar relieve análogo a todos los elementos poemáticos y evitar el prosaísmo y la expresión directa, objetivando a través de personas históricas (Janés, 1991, 12).

Clara Janések, ordea, ez du bere poesia ezaugarri horietan aurkitzen nahiz eta data baten ostean aitortzen digun ezaugarri horietara hurbildu zela bera ere. Bigarren aipua, beraz, guztiz interesgarria dugu:

A partir del año 1979, llegué yo también a un cierto esteticismo y emprendí otro rumbo poético que incluye el cantar del objeto. En estos casos el poema tiene que soportarse a sí mismo: ser bello (Janés, 1991, 13).

Testuak jarraitzen du Juan Mari Lekuonak azpimarratu ez zuen, baina bere estetikari ongi zetorkion, baiez-tapen batekin:

La cultura se convierte, finalmente, en un nexo más y todo ello se reúne en un libro que entraña tanto un hondo deseo de comunicación como un remontarse a los orígenes más remotos (Janés, 1991, 13-14).

Hiru aipu horietan badago Juan Mari Lekuonak *Mimodramak eta ikonoak* liburua idazten eta argitaratzen duenean, darabilen zenbait ideia. Itzul gaitezen lehen aipura eta begira dezagun zein puntutan datozen bat Clara Janések

deskribaturiko bidea eta Juan Mari Lekuonak hura eza-gutu gabe ibilitakoa. Hona programaren zutabeak:

- Estetizismoa eta kulturalismoa. Hain zuzen ere, *Mimodramak eta ikonoak* liburuaren zutabe nagusiak dira. Euskal herriko kultura –kultura erlijioso– bildu nahi du bizipen erlijiosoaren historia eginez. Horretarako behar du kulturaren aipamena egin eta kulturalismoa erabili, nahiz eta Espainian erabiltzen zena lotuagorik egon Europako kultura nagusiarekin eta Juan Marik darabilenak lotura bikoitza izan: herri literaturarekin lehenik, eta Elizaren kultura zabalarekin, jantziarekin, europarrarekin bigarren. Liburuaren azken aldean jarritako aipu famatu biek eramaten dute irakurketa bide horietatik. Barandiaran eta Oteiza aipatuz, bide biak batu nahi ditu poetak. Estetizismoa garbi dago bere poesian. Edertasuna bilatzen du, sublime izatea, poesia idealista guztiak bezala. *Mimodramak eta ikonoak* liburuaren sorrera azaltzen duenean, Lekuonak zuzenezuzenean aipatzen ditu kontzeptu biak: estetizismoa eta kulturalismoa:

Eta hona ustekabeen etorri argia: Nire poemaren gaia lehengoa bera izango zen, baina bai liburua eta bai poema bakoitza askoz ere laburragoak behar zuten izan, zuriekin jokatzuz, esaldiak aforismotuz, irudiak kulturizatuz, tratamendua estilizatuz eta koloreztatuz, estetika izanik lege gorena, garaiko poetikaren ildotik [...] Gai berari eutsiko nion: historia izpiritualean izandako ibilbideari, eta eutsiko nion ere sei hegaleko eraikuntzari. Baina liburuak bi zati izango zituen, bi esfera bakarrik. Lehen esfera kobazuloko bizikizunak aurkeztuko ziren, *bestiarium* baten antzera taxutuak. Bigarren esfera *planetarium* bat landuko nuen, indoeuropar mundu-ulerkuntzaren bidetik (Lekuona, 1996, 39).

- Objektu ederren aipamena. Edertasuna ez dago soilik hizkuntza poetikoan, objektu artistikoen aipamenean ere edertasuna agertzen da. Estetikak aurrera egin ahala, objektua bihurtuko da Juan Mari Lekuonaren poesiaren oinarri, eta bere hizkera estetikoa objektu horren definizio ederra eta pertsonala ematea izango da, metafora bihurtu duelarik bere testuaren erabilpen artistiko nagusi. Gauza jakina da Juan Mari Lekuonak arte desberdinen aipuak bildu zituela *Mimodramak eta ikonoak* liburuan (Kortazar, argbea). Denek dute edertasunaren zantzua. Irakur dezagun “Eguzki” poema (1996, 263), eta hor aurkituko ditugu arkitekturari, literaturari, pinturari, diseinuari egindako deiak:

Ate-leihoen moldetari eraikuntza ororen
hargin maisua. Atariak sortalderantz ipin-
tzen dituen, saietarak gibelalde. Eta eguteren
etxekoen gela doratuak. Hitz-ikur
paretetan –heraldikaz lakraturik– armarriak.

- Hizkera ederra. Juan Mari Lekuonaren poesiaren hiztegia irakurtzen duenak –eta itzulpen hau jarraitzen duenak– ikusiko du zein garrantzi handia ematen dion hizkera jasoari. Bere jarrera ez da soilik agertzen kultismoaren erabileran, baizik eta beren-beregi bilatzen du hiztegi jasoaren traza bere poesian. Jarraituko dugu “Eguzki” poemarekin eta seinalatuko dugu nola agertzen den hor hizkera jaso:

“Abside metafisikoen alabastrozko arrosa”
“Ederraren sort-ohe / perladuna”
“Ekia da keramikaren labe, zubien begi,
Eta laku altuen egunezko kontenplazioa”.

Baina edozein poematan aurki ditzakegu metafora ederrak eta hiztegi dizdiratsua:

Arratseko sublimazioak –suteak lekuko–
Amatistez koroatu zuen egunik luzeena

(“Ekain”, 1996, 251).

Zazpi kolorez, zazpi xingolez
Darama andregaiak beloa. Eguzkia
Zehar-etzanean euriaren biribildura

(“Ortzadar”, 1996, 271).

Hitza ere, pulpituak ospez landu zuten,
Erretorikan torniatuz mintzo barrokoa.
Ilunek eta argiek, kontraste bortitza zegiten
Lauki katartikoen ezin-kabitu hanpatutik

(“Axular”, 1996, 281).

- Elementu poetikoen oreka. Juan Mari Lekuonaren poesiak baditu poesia arrazionalista baten trazak. Definizioa eman behar hori, gauzen eta objektuen izaera deskribatu behar hori, eta denaren gaintik egitura osatua, pentsatua, orekatua ia neoklasizista agertu behar hori. Juan Mari Lekuonaren liburuek aldeaz aurretik jarritako eskema bati erantzuten diote. Eskema da lehenik eta ondoren poema, diseinu klasikoak, edo hobe, parnasiano batek aginduko balu bezala. Horrela lortzen du, elementu bakoitza eskema orokorraren barnean duen tokian jarritz, elementu desberdinen arteko oreka. Juan Mari Lekuonak, berak, oso era fin eta sotilez azaldu zigun bere planteamenduaren bidea, eta poema liburuaren barnean egin nahi zuen oreka joera. Batez ere egituraren ikusten zuen hori eta maiz, egituraketa adierazteko etxegintzaren metaforak erabili zituen:

Sentimendu erlijiosoaren historiako aro handietatik bi hartu nituen azkenean: “Gruteskoak” (trogloditismoak), eta “Planeten adar-biran” (eragin indo-europarrekoa). Eta bi alor semantikoek poemarioaren iruditeria biltzen dute berriro. Horietatik lehena kobazuloa, bere gauezko, hotzezko, iluntasunezko, ezintasunezko, bizi-borrokazko bere konstelazioarekin, bestiario baten adierazpen guztiekin. Bigarren alorra, kosmoarena: eguna, argia, festa, egutegia, izarren bidaia gudan eragina duela adieraziz, barnetik harrapatzen gaituen planetario bat islatuz (1996, 55).

- Hizkera zuzenaren desagerpena, prosaismoa uxatzea. Juan Mari Lekuonak izan zuen poesia sozialeko bere garaia, baina orduan ere, poesiari joera sinboliko eta metaforikoa eskatzen zion. Gabriel Arestik gure poesiara ekarri zuen aldaketari eta jarrerari ezin izan zion muzin egin, ezin izan zuen dena ahaztu eta bere bidea egin. Baina garai hartan ere bizirik zen poesia sozialaren eta estetikoaren –sinbolistaren– arteko eztabaidak igaro zirenean, Juan Mari Lekuonak surrealismo humanista baten ildotik *Muga beroak* argitaratu zuen ondoren bere bide estetikoari hasiera eman eta bide zailago, barroko, estetizista, sublimeago batetik jo zuen bere poesiaren langintzan. Orain arte eman ditugun adibideak nahikoa frogatzen dute ezaugarri hori.
- Izaki historikoak esanahien agerbide. *Mimodramak eta ikonoak* liburuan egindako jarraibidea izan zen hau: pertsona historikoak jaso eta haien esanahien azterketa eman. Bai euskal legendak, bai euskal kantutegi zaharreko pertsonaiak, bai eta ere pertsona historikoak, molde askotako izakiak jaso eta “irakurri” egin zituen poetak, bakoitza izaera, joera, sentiera edo molde baten metafora bihurtuz. Argia da bide hau Juan Mari Leku-

narengan. Azken batean bere poema liburuaren bigarren atalean izaki legendarioak eta historikoak bildu ditu kontzientziaren agerpena egiteko. Hor ditugu herri literaturatik hartuak: San Martin Txiki, Atarrabi, eta herri literatura eta historiaren muga Bereterretxe. Historikoak dira aldiz: Axular, Berdabio, Barandiaran.

Juan Mari Lekuonak, bada, Carlos Bousoñori jarraituz, Clara Janések egiten zuen deskribapen horretan bere burua ikusi zuen. Dena dela, kontuan hartu beharko genuke, Janések berak ez duela bere poesia erabat ezaugarri horietan kokatzen: kultura ez du une oro estimatzen, eta nahiago du herri lirika barne espresio zuzen baten agerbide gisa; pertsonaia historikoen objektizazioa ez du maite, bere buruaren bidez heltzen da helburu berberera. Horregatik da adierazgarria bigarren aipua, zeren aipu horretan (eta gehitu dugun hirugarrenean) Clara Janések aitortzen du bere belaunaldiko poetengana hurbiltzen hasia zela bera ere, eta hiru puntu hauetan laburbiltzen du jarrera:

- Estetizismoa.
- Objektuaren zentraltasuna.
- Poesiaren berezko edertasuna.

Puntu hauetan bat etorri zen Juan Mari Lekuonaren estetika. Poeta euskaldunak ere edertasuna jarri zuen bere poesiaren gune eta bihotzean, aipu biotan garbi geratzen denez:

Nire poemetan jaso nahi izan dudana eder barreiatuak ez dauka lehen instantzian ez proba, nostalgia edo errei-bindikazio baliorik batere. Ez daukat gogoan egia edo ontasuna, aldiz guga pilaturiko ederra seinalatzen dut soilik (1996, 55).

Nere helburua ez da, ordea, edukiak komunikatzea, edertasun-sentsazioa agertzea baizik, bere kolore, forma edo eritmoagatik eder den zerbait hitzen bidez bersortzea (1996, 57).

4. Itzulpenaren azterketa

Juan Mari Lekuonak *Enblemak* liburua itzultzen duenerako badu esperientzia zabala itzulpengintzan. Bere eskua egina dago, eta zenbait ezaugarri oso errotuak ditu bere lanean, eta horiek erakutsiko ditu hemen ere.

Lehen aldakia

Lehen-lehenik, adierazi beharko genuke egileak berriro irakurri ez duen aldaki bat dugula begi bistan, agian inprentarako berriro irakurriko luke eta zenbait alderdi aldatu. Beraz, hasiera bateko aldaki bat dugu. Eta hor nabaria da zenbait irakurketa gaizki eginak edo daudela, edo behintzat ez oso ongi adierazita. Ikus dezagun adibide hau (34. or.):

VUELO

Anhelo de nubes, ríos,
de tierra llovida,
cumple el ave
en su órbita libre;
anhelo de bosques, cumbres,
de ilimitada posibilidad de ser.

HEGADA

Hodeien, erreken,
lur bustiaren iorana,
asaskatu du hegaztiak
bere ibil-bira askean;

oihanen, mendi-tontorren
 eta azkenik gabe izateko
 ahalmenaren iorana. asaskatu.

Ikusten denez, bi aldiz errepikatu du itzulpenean aditz nagusia, “asaskatu” hori. Originalean ez da bigarrenez adierazten, joskera garbia da: hiru elementuen jorana egiten du hegaztiak: hodeiak, errekek, lur bustia; eta, aditz nagusiaren ondoren, beste hiru elementu: oihanak, tontorrak, eta ahalmena. Ez da, beraz, aditzik errepikatzen. Euskarazkoan bai, eta azken orduko gehigarria dela ematen badu ere, “asaskatu” aditza errepikatu egiten da, agian, erritmoa hautsiz, esanahia garbiago adieraziz, baina beharrezkoa ez den bigarren esaldia osatuz. Eta horrela, gainera, poema luzeagoa egiten da, sei bertso-lerro izatetik, zazpira igarotzen baita testua. Agian erabateko ez den testua da begien aurrean duguna “Hegada” deituriko poeman. Baina badira beste gaizki irakurriak ere. Ikus ditzagun garbi bi:

37. orrialdean “Kaligrafia” poeman “Caballero de fortuna” itzuli behar du poetak, eta kasik, hitzez hitz egiten du: “zorioneko zaldun”. Beraz, “fortuna”: “zoriona”. Baina gatzelaniaz “Caballero de fortuna” ez da “zorioneko zalduna”, baizik eta ordaindua den zalduna, menturazalea, merzenarioa... Agian, bigarren irakurketa batek lehen irakurketaren hutsak zuzentzeko beta ekarriko zion egileari.

Bada horren antzeko beste gaizki ulertu bat ere. 42. orrialdean, “Bihotza eta lau osagaiak” poeman, “Inmaccesible” hitza agertzen da, eta egileak “igogaitza” gisa itzuli du. Garbi dago hitzak errata bat duela, kontua da jakitea zein den huts mekanografiko hori. Hitzak “inmarcesible” behar luke, gure iritziz, hain zuzen ere “zimeltzen ez dena” da; Juan Mari Lekuonak, ordea “inaccesible” dela hitza

pentsatu du, baina “inaccessible” ez da zuzenean “igogaitza”. Hitza egileak osaturiko irakurketa eta interpretazioa da.

Badira irakurketa zalantzarriak ere: “Ongi egin” poeman (35. or.) Clara Janés poetaren originalak esaera dakar:

*Fortaleza promete,
quanta quita la locura.*

Eta honela ematen du Juan Mari Lekuonaren itzulpenak:

*Sendotasun-agintzaria dakar,
eromenak kendu adina ekarri ere.*

Euskarazko aldakiak ez du zuzen adierazten gaztelaniazkoak dioena.

Lehen irakurketa eta lehen idazketa baten aurrean gaude, bai! Eta ezer baino lehenago egileak izan dituen zalantzak ikusi beharko genituzke. Adibidez, liburuko lehen poema hiru aldiz itzultzen da. Itzulpenetan askotan gertatzen den bezala, originalaren tentua gainditu ez arte, itzultzailea zalantzaz betea ari da, egilearen tonua ez duelako hartu edo oraindik haren idazkera maila ez duelako ongi ezagutu.

Ikus dezagun “Goraka-gora” lehen poema horren itzulpena:

Katamotz bat zelatan gatzarriaren altzoan
eta etengabeko izarrak janaritzen / elikatzen du
gauero
egunsentia etorri arte,
eta biltzen ere du bere argizko izaretan.

Hori dugu lehen aldakia, eta hona hemen bukaerakoa:

Katamotz bat zelatan dago gatzarrizko altzotik,
 eta beti han den izarrak janaritzen du
 gauero
 egunsentia etorri arte,
 eta honek izarra jaso, bere argizko izaretan.

Aldaketaz aldaketa, itzulpena sendotzen joan da. “La” izenondokoa aldatu egingo du eta izena jarri: “izarra”, “gatzarriaren”/“gatzarrizko” zalantza zehaztuz joango da; “altzoan” “altzotik” bihurtu eta poemaren erritmoa indartu egingo du Juan Mari Lekuonak poemaren tonua bilatzen duen artean. Baina bere zalantzen testigantza dugu lehen poema hau. Ondoren ikusiko dugunez, bere itzulpen tekniken testigantza ere bada, baina bihurtuko gara gai horretara.

Zalantzaren erakusgarri ederrak ditugu azken orduko joskera aldaketak, hain zuzen ere, Juan Mari Lekuonak zenbakien bidez adierazten dituen aldaketak. Poema baten aldaki desberdinak eskaintzea behin bakarrik gertatzen bada ere liburuan (“Goraka-gora” aipaturiko hori litzateke bakarra), usuago gertatzen da joskera aldaketa:

EZINBESTEKO MAITASUNA
 |² nire gorputzeko gurpilean
 |¹ maite dudana |³ iltzaturik (4o. or.)

Garbi dago esaldi hori honela irakurri behar dugula:

maite dudana
 nire gorputzeko
 gurpilean iltzaturik.

Edo hurrengo orrialdeko joskera zalantza berbera:

BIHOTZA ETA LAU OSAGAIK
 eta |² diz-diz aurkitzeko:

1 haren lehen begirada
3 arimaren begiak

Horrela idatzirik datorrena, beste era honetan ematea nahi luke egileak.

eta haren lehen begirada
diz-diz aurkitzeko:
arimaren begiak

Edo azkena aipatzearren:

|² su bakarrean biltzen diren hartan;
|¹ adar-abar hilkorrek (42. or.).

Honela irakurri beharko duguna:

adar-abar hilkorrek
su bakarrean biltzen diren hartan.

Beste era bateko zalantzak itzulpenaren argitalpenean adierazi ditugu. Testua beraz, ez da guztiz probisionala, baina ez eta ere erabatekoa, garbi dago egileak utzi zuena ari garela ematen, utzi zuen moduan. Nork jakin nolako aldaketak egingo zituen argitalpena bere esku izanez gero?

“Elevación” / “Goraka-gora”. Luzera doan itzulpena

Juan Mari Lekuonak itzulpen honetan darabilen euskarak ezaugarri nagusi bi ditu lehen begi kolpean: Originala baino perifrastikoagoa da; eta badu jatortasunerako tendentzia markatua. Gure deskribapenean lehen poeman agertzen diren fenomeno linguistikoak hartuko ditugu ezaugarriaren lehen adibidetzat, eta hori izenburuan jarriko, eta ondoren, testuan agertzen diren beste adibide batzuk emango ditugu.

Har dezagun liburuko lehen poemaren izenburuaren itzulpena. “Elevación” da gaztelaniaz. “Goraka-gora” euskaraz. Ikusten denez, luzeagoa da euskaraz: hitz bi erabili izan dira bakar bat adierazteko. Poeman badugu beste adibide bat ere azken bertsoan:

y la recoge en sus sábanas de luz.

“La” izenordearen tokian aipaturiko izena erabili du Juan Mari Lekuonak, eta agertzen ez den subjektua agerian jarri:

eta honek izarra jaso, bere argizko izarretan.

Hamabi silabako bertsoa hamazazpikoa bihurtu du.

Testuan badira beste adibide batzuk. Aipagarriena litzateke 34. orrialdeko “Vuelo” / “Hegada” poema non sei bertso-lerro itzultzeko zazpi bertso behar diren:

Hodeien, erreken,
 lur bustiaren iorana,
 asaskatu du hegaztiak
 bere ibil-bira askean;
 oihanen, mendi-tontorren
 eta azkenik gabe izateko
 ahalmenaren iorana. asaskatu.

Kasu batzuetan ezin delako besterik egin: “Suicida” / “Bere burua hil duena” (52. or.).

Baina, bestela ere, esaldi luzeagoa egiteko joera nagusia da:

19.: *Descifrarlo*: zer duenik igartzea.
 20.: *Siempre*: Behin-betiko.
 22.: *Celo*: Ar-eme-kara.
 26.: *Desprendiéndose*: utziz eta erantziz.

- 27.: *Desmembrarse en desierto*: Atalez atal eremu bilakatuko da.
- 30.: *Florecen*: Loretan daude.
- 33.: *Ignoto*: Ezagutzen ez duena
- 33.: *Rondar*: Inguruan ibili.
- 34.: *Ilimitado*: Azkenik gabe.
- 36.: *Acoger*: Beragan hartzen ditu.
- 38.: *Felino*: Katu-itzal.
- 38.: *Reconciliación*: Baketzea dakarkidan.
- 43.: *Ensimismado*: Bere-baitaratua.
- 44.: *Abandonado*: Bertan behera utzia.
- 47.: *Confundir*: Nahasian agertu.
- 54.: *Invade*: Urpean hartu.
- 54.: *Corro*: Korrika noa.
- 54.: *Es rebelde*: Maldakaitz gertatzen delarik.

Perifrasiaren erabilera zuzena baino gehiago beharrezkoa dirudi gaztelaniaz silaba bakarrarekin ematen diren elementuetan, ezezko edo mugagabetasunaren aurrezkie-tan: “I-limitado”; “Des-membrarse”, “Des-cifrar”. Kasu horietan Juan Mari Lekuonak hitzez-hitzezko itzulpen baten orde, nahiago du euskara jatorreko esaera erabili. Ikus dezagun, adibidez, nola itzultzen duen “des-amado” bezalako neologismoa:

- 41.: *Desamado*: Maitatua ez den.

Itzul gaitzen baina, berriro gogoeta honetara ekarri gaituen izenburura. “Elevación” / “Goraka-gora”. Esaldiak luzeago egiteko joerarekin batera, aipagarria da esaldiak eta kontzeptuak euskara jatorrean emateko joera. Jator-tasunaren joera deituko diogu honi. Izenburuan arre-ta jarritz gero, ikusiko dugu gaztelaniazko izena euskarazko aditzondoarekin ematen duela: “Goraka”, baina gainera arrunta dena: “Gora-goraka”, “-ka” elementua bigarren

atalean jarri beharrea, alderantziz ematen du: “Goraka-gora”, hiperbaton txiki horren bidez hizkeraren adierazkortasuna bilatuz.

Adibide asko daude liburuan zehar. Kasu horietan, beraz, kontzeptu bat euskarazko esaeraren bidez ordezkatzzen du:

- 20.: *Siempre*: Behin-betiko.
- 22.: *Celo*: Ar-eme-kara.
- 23.: *Cascada*: Eguzkia su jausi.
- 32.: *Del fondo del abismo*: Leize-leizetik.
- 43.: *Ensimismado*: Bere-baitaratua.

Joera hau ez da bakarrik esaldiekin egiten, baizik eta aditz nagusi batzuk ere, jatortasunera eta interpretaziora joz itzultzen ditu, batez ere hitz bakar batekin itzuli ezin direnean:

- 27.: *Desmembrarse*: Atalez-atal eremu bilakatu.
- 30.: *Florecer*: Loretan daude.
- 33.: *Rondar*: Inguruan ibili.
- 35.: *Prometer*: Agintzaria dakar.
- 41.: *Trasvasa*: Gorputzetik gorputzera.
- 45.: *Perseguir*: Zabilta nire atzetik.
- 46.: *Andar*: Beragan duen.
- 47.: *Confundir*: nahasian agertu.
- 52.: *Llamar*: Dei dagio.
- 56.: *Fundir*: Urtuta geratu.
- 57.: *No quiere*: Ez da ikus-zale.

Perifrasiaren joera horrek helburu bi betetzen dituela esan genezake. Alde batetik, euskara jator bat –eta ez zuzenean gaztelaniatik hartua– ematea du helburu, baina beste aldetik, poesiaren alde jokatzzen du, hain zuzen ere, erritmoa da balio nagusia Juan Mari Lekuonaren lan literarioan, eta horrela jokatzuz askoz ere orekatuagoak, beti ere

erritmoaren aldetik, poemaren musikaltasunaren aldetik, dira bertso-lerroak.

Jakina da, Juan Mari Lekuonak bere poesiaren erritmoa neurtzeko Nikolas Ormaetxea, Orixeren jarraibidea zuela gogoko. Erritmoa hitzen silaba kopuruek eta bertsolerro barnean sortzen diren hutsuneek osatzen dute. Esan nahi da, hitzen silaba kopurua neurtu behar dela, baina kontuan hartuz, baita ere, hitz multzoak, hitzen arteko loturak, eta izen multzoen joskerak. Ikus dezagun eta *Mimodramak eta ikonoak* liburuko aipua:

Lastaira txirtxildua, lumazko buruki
onirikoa. Haustear senaren puzzlea

Aipu horren erritmo neurkera hauxe litzateke:

3-4 / 3-3
4-3 / 3-3

Ikusten denez errepikapena (bertso lerroaren zesura osteko erritmoa 3-3 da) eta kontrajarpena (4-3, eta ondoren 3-4) izango lirateke erritmoaren bidez osaturiko espresio moldeak. Aipa daiteke, gainera, hiru silabako hitzen inguruan osatzen dela erritmoa.

Ikus dezagun, orain, *Enblemak* liburuko adibide bat, kontuan harturik, baina, liburu biak garai estetiko berekoak direla.

AMODIO IKUSTEZIN

Denboraren karelean,
argiak, bere etengabeko emariz,
betetzen du hutsartea.

Une llaburra geratu egin ohi da,
gero bere baitara itzultzeko
utziz eta erantziz.

Azter dezagun eskema erritmikoa:

Izenburuan badugu jada simetria: 4 / 4.

4 / 4

3-6-3

4 / 4

2-3 / 3-2 / I-I

4 / 3 / 4

2-2 / 3.

Errepikapena eta kopuruaren aldetiko simetria lirateke aipatu beharreko molde poetiko erritmikoak. Azken ohar gisa, esan dezagun adibide biak bat-batekoak izan direla, eta ez dela ahalegin berezirik egin aipuak hautatzeko orduan. Hain zuzen ere, horrek adieraziko luke idazkeraren joera baten aurrean gaudela, erregela edo neurri bihurturiko joera orokor baten aurrean, kontzientziaz osaturiko erritmoaren osaketa estetikoaren aurrean gaudela.

Nikolas Ormaetxea, Orixeren bideak jarraitzeko egi-leak duen joera nagusiaren agerpena besterik ez da erritmoarena. Badira beste batzuk eta laster hitz egingo dugu haietaz.

“Janaritzen”: Hiztegi jaso

Itzul gaitzen berriz, “Goraka-gora” poemaren itzulpe-nera. Han, azken aldakian irakurriko dugu itzulpen hau: “Alimentar”: “Janaritzen du”. Baina lehen aldakia irakurriko bagenu, ikusiko genuke poetak zalantza bat izan duela. Idatzi zuen: “janaritzen du”, baina aditzaren gainean: “elikatzen” idatzi zuen. Sinonimo biren artean zalantzan izan zen eta bat aukeratu zuen. Gure ustez, arrunta ez dena, eta jaso ematen duena.

Horrelako hainbat adibide daude liburuan zehar:

- 18.: *Vencejo*: Irrigo.
 20.: *Urania*: Ortziko.
 20.: *Migratorias*: Pasako hegaztiak.
 21.: *Desgarro*: Zarrasta.
 25.: *Descuartizar*: Laudentzen.
 30.: *Aire*: Eguratsa.
 30.: *Llanura*: Lautada / zabaldegi.
 31.: *Auras*: Arnaspideak.
 33.: *Tajo*: Erortzarik.
 34.: *Anhelo*: Iorana.
 34.: *Cumple*: Asaskatu.
 36.: *Cauce de luz*: Argi-urratsez.
 36.: *Derrotar*: Azpiratu.
 41.: *Opacidad*: Mulkurtasun.
 41.: *Rosas*: Burkailak. Agian gaizki irakurritakoa da.
 41.: *Abandonar*: Eman leku.
 45.: *Vertical*: Zuta.
 45.: *Cómplice*: Sopikun.
 45.: *Curiosidad mortal*: Jakingura galgarria.
 50.: *En sombras*: Ilunduretan.
 54.: *Costas*: Erortzetan.
 55.: *El beso*: Muin emate.

“Katamotz”: Joera garbizalea

“Goraka-gora” deituriko poeman agertzen den beste ezaugarri bat aukeratzen dugu Juan Mari Lekuonaren itzulpengintza estrategiak azaltzeko asmoz. Originalean “Tigre” agertzen da, eta “katamotza” ez da tigrea. Zergatik aldatu du esanahia itzultzaileak?

Esan dugu gorago Juan Mari Lekuonak baduela “jator” izateko gogo berezia bere testuetan. Joera garbizalea da batzuetan agertzen duena, hau da, gaztelaniatik urruntzeko gogoia, oraingo kasuan bezala. Garbizalearen beste ezaugarri bat da bazterreko hitzak erabiltzea, Behe Nafarroako

“sopikun” hori bezala. Edo beste adibide bat ematearren, “pretil”, “karel” gisa itzultzen du.

Garbizale zeinu hori nahasturik dago Olerkarien eraginarekin. Orixeren eragina aipatu dugu erritmoaren moldaketaren orduan. Orain ere Nikolas Ormaetxea, Orixe ez dago urrun, eta olerkariak erabilitako hainbat hizkera adibide agertzen dira itzulpenean.

- Hiperbatonak:

- 18. or.: Batzen ditu bi munduak.
- 22. or.: Zuritasunaren-ildotik zabaltzen dira hegal bi baketsuak.
- 24. or.: Jelazko basamortua ad infinitum du zabaltzen.
- 32. or.: Leize-leizetik hegatzeari ziotenean ekin.
- 46. or.: Nahi ezean du zauritzen.
- 49. or.: Bi hegatzik naute elikatzen (zuzendua agertzen da).

- Elipsiak, bai artikuluairena, bai aditzetan.

- 17. or.: Eta honek izarra jaso.
- 44. or.: Egunsentiaren zangan zurbilik berriro ilargia.
- 46. or.: Eta bere itzala murrizten.
- 18. or.: Isiltasun.
- 21. or.: Zarrasta eta zorabio.
- 22. or.: Bakardade.
- 24. or.: Ezerezaren aginte.
- 38. or.: Batasun.

- Hitz konposatuen joera.

- 36. or.: Argi-urratsez.
- 38. or.: Katu-itzala.
- 43. or.: Bere-baitaratua.

47. or.: Aurre-atzeak.

50. or.: Zehar-etzana.

Itzulpen espresiboa

Joera guztiak batera jarrita, ondorio gisa, esan dezakegu guztiz espresiboa dela Juan Mari Lekuonak eskaintzen duen itzulpena, batez ere euskarari begira egiten duela, lehen-lehenik, itzulpena. Gaztelaniazko originala begi-bistan du, jakina, baina hori interpretatu egiten du, eta arreta euskaraz idazten duenari jarri dio. Bai erabilitako jator-tasunagatik, bai aukeraturiko strategiagatik, euskarazko bertsoia oso poetikoa dela esan dezakegu. Euskarako bert-sioak ez du galtzen originalarekin konparatuz gero. Juan Mari Lekuonak bere poeta sena jarri du itzulpena egiteko orduan.

5. Gure argitalpena

Argitalpena egiteko orduan, transkribapen zuzena egi-tea erabaki dugu, ahalik eta zehatzena, ahalik eta argiena. Juan Mari Lekuonaren letra irakurgarriak eta zuzenketa gutxi egoteak lana erraztu egin dute. Beraz, testuan zerbait zuzentzen bada, poemaren behealdean agertzen dugu aldaki hori. Aldaketa izenburuan gertatu bada, “Izenburua” jar-tzen dugu. Bertso-lerroan gertatzen bada zuzenketa, bertso lerroaren zenbakia jartzen dugu, eta ondoren hobetsitako hitza, eta puntu biren ostean lehen-lehenik jarri zuena eta ezabatu zuena.

Adibidez:

ISILTASUN

Irrigo baten hegadak
batzen ditu bi munduak,

lainotan mukurutzen direnak,
 eta ilargia bakarrik
 ausartzen da berauek esnatzera.

1991-VI-3

Izenburua: ISILTASUN: IXILTASUN
 5 da: delarik

Kasu honetan aldaketa bat geratu da Izenburuan. “Isiltasun” hobetsi zuen Juan Mari Lekuonak, “Ixiltasun” zuzendu ostean. Eta 5. bertso lerroan, “delarik” idatzi ostean, ezabatu egin zuen eta “da” onetsi. Poema asko eta asko horrelako aldaketa txikiz agertzen dira, beraz ez da argitalpen arazorik agertzen.

Beste kontu bat da “Goraka-gora” poema. Honek hiru aldaki agertzen ditu-eta. Lehenik ontzat emandako hirugarren aldakia eman dugu, eta ondoren, aurreko aldakiak direla adieraziz eta barra artean, lehen aldakia eta bigarrena. Bakoitzaren barnean ere badira hitz ezabatuak eta aldaketak. Kasu guztietan beste poemekin bezala jokatu dugu: lehenik bertso-lerroaren zenbakia jartzen dugu, eta haren ondoan, oniritzia duen hitzaren ondoren lehenengo zegoena eta ezabaturik agertzen dena.

Bada argitalpenerako arazoa sortzen duen egilearen beste jokabide bat. Esaldia idatzi ostean, ordena aldatu egin zuen, 1-2- eta 3 zenbakiak jarriz. Adibidez:

ALDAKUNTZA

Eta hasi zuen heriotzak
 bere harrapakin lana hego batzuetan;
 eta hauek, iadanik arinago,
 izarren kudeatzaileak eraginik,
 leize-leizetik
 hegatzeari ziotenean ekin.

4 kudeatzaileak: kudeatzaile hark
 5 ziotenean ekin: |² ekin |¹ ziotenean

Kasu honetan eta 5. bertso-lerroan “ekin ziotenean” idatzi zuen idazleak, eta ondoren, “|² ekin, |¹ ziotenean” aldatu zuen, hiperbatona sortuz. Bere borondatea jarri dugu tes-tuan, eta gero oharretan, berriro, lehen aldakia eman.

Beste kontu bat agertzen da egileak jarritako barne oharrekin. Horiek dauden-daudenean uztea erabaki dugu. Adibide honetan bezala:

Pasako hegaztien atzetik
 Alexandriara edo hego-itsasoetara
 eta ortziko askatasunean
 behin-betiko galduta ibili izarrekin batera,
 uhainek beztidura⁽¹⁾ ehotzen duten bitartean

1991-VI-4

1) hil-jantzia

“Beztidura” hitzaren ostean agertzen den “⁽¹⁾” hori egi-leak jarritakoa da eta oin-oharrera bidaltzen du irakurlea. Poemaren behe aldean “beztidura” hitzaren sinonimoa ematen du: “hil-jantzia”, hain zuzen.

Ikusten denez, bada, saiatu gara ahalik eta fidelen trans-kribatzen testua, irakurleak izan dezan begien aurrean Juan Mari Lekuonaren idazkeraren trebezia.

ENBLEMAK

Yon eta Miren:

Ederrak gaiez
diztiratsu hitzez
osagai poetiko hauek
–euskara apalean: nirean–
Zuentzat bihotzez

Juan Mari

1991ko Uda

2 gaiez: gaia

GORAKA-GORA

Katamotz bat zelatan dago gatzarrizko altzotik,
eta beti han den izarrak janaritzen du
gauero
egunsentia etorri arte,
eta honek izarra jaso, bere argizko
izaretan.

1 zeletan

1 altzoan

AURREKO ALDAKIAK

[GORAKA-GORA

Katamotz bat zelatan gatzarriaren altzoan
eta etengabe izarrak elikatzen / janaritzen du
gauero
egunsentia etorri arte,
eta biltzen ere / du bere argizko izaretan

1991-VI-3]

4 etorri: bete

5 ere du: duen

5 ere | (originalean horrela agertzen da).

[Katamotz bat zelatan dago gatzarrizko altzoan
eta beti han den izarrak janaritzen du
gauero
egunsentia etorri arte,
eta honek izarra jaso du bere argizko izaretan.]

1 altzoan: altzotik

1 beti han den: etengabeko

2 janaritzen: elikatzen

5 honek izarra jaso: biltzen ere

ISILTASUN

Irrigo baten hegakak
batzen ditu bi munduak,
lainotan mukurutzen direnak,
eta ilargia bakarrik
ausartzen da berauek esnatzera.

1991-VI-3

Izenburua: ISILTASUN: IXILTASUN

5 da: delarik

KOUROS

Estatua baten xurumurrua...
eta orrialde lotsatia tolestatu egiten da
eskuari ukatzen zaiolako zer duen igartzea.
Gera bedi, bada, harrian
pentsamentua zirikatzen duen bertsoleerro hori.

1991-VI-3

1 tolestatu: tolestatzen

3 duen: dakienaren

MENTURAZALEA

Pasako hegaztien atzetik
Alexandriara edo hego-itsasoetara
eta ortziko askatasunean
behin-betiko galduta ibili izarrekin batera,
uhainek beztidura⁽¹⁾ ehotzen duten bitartean

1991-VI-4

- 1) hil-jantzia
- 5 beztidura: bestidura
- 5 bitartean: artean

ZARRASTA ETA ZORABIO

Eguzkiari aginka dagion lehoia
odolez eta suz zutitzen da,
gero, ilunabarra datorrenean,
bere buru amurusa makurtzeko
uhain zurbiletan

1991-VI-4

1 Eguzkiari: eguzkitan
1 aginka: hozka
1 dagion: dagien
1 leihoak: leihoak
3 gero: eta gero

BAKARDADE

Sabai mugikorra,
zozoen ar-eme-kara,
eta otsaileko ilgora.
Nire irrika asetzeko
aski litzateke loretan dauden
laranjen usain gozoa...

1991-VI-22

BERRIRO ELKARREKIN

Pozaren iratzeak
eguzkia isurtzen du mila su-jauzitan.
Bera eztañdaz
iluntasuna hondoratzen da
nola untzia urdinean.
Zuritasunaren-ildotik zabaltzen dira
hegal bi baketsuak.

1991-VI-22

1 iratzeak: iratzeak eguzkia

2 mila su-jauzitan: azken gabeko su-jausitan/
su-jauzitan / (irakurri ezina)

3 zuritasunaren ildotik: marra zuritan

EZEREZAREN AGINTE

Espejismo batek ere ez du lasaituko
Erythaco deritzan hegazti hori
zeinak ez bait du lagunik onartzen
adar gainean,
eta inguruan ere
jelazko basamortua *ad infinitum* du
zabaltzen.

1991-VI-22

2 Erythaco: Erytaco
6 *ad infinitum* du: zabaltzen du
7 zabaltzen: *ad infinitum*
7 zabaltzen: zabaltzen du

EDO BIZITZA EDO AMETSA

Itzal emankorra zigilatzeke
edertasuna hurbiltzen da
eta berehala ihesi doa
ametsa laurdentzen duen egunsentitik.

1991-VI-22

1 zigilatzeke: (Irakurri ezina)
4 laurdentzen: hautsikitzen
4 egunsentitik: eguntik

AMODIO IKUSTEZIN

Denboraren karelean,
argiak, bere etengabeko emariz,
betetzen du hutsartea.
Une llaburra geratu egin ohi da,
gero bere baitara itzultzeko
utziz eta erantziz.

1991-VI-22

6 utziz eta erantziz: erantziaren erantziz
biluziaren biluziz.

NATUR ZIENTZIA

Jakintsua da harria
haizeen gogoa bere burua ezagutzen duelarik
eta badaki hondar izatea dela bere destinoa.
Atalez-atal
Eremu bilakatuko da
eta eragin amultsuz
ohostuko dio urari
arrosa izatea.

1991-VI-22

Izenburua: NATUR: BEREZKO

ESKAINITZA

Ura,
haize,
izatearen egunsentia,
oraindik lo datza lurra.
Sua nire bi eskuetan.

1991-VI-22

ASKATASUN

Eguratsaren iturri ikusezinetik
Ase ohi da lautada / zabaldegia.
Eta loretan daude zelaiak.

1991-VI-22

ALKOLAREN GAITZA (KALTEA)

Aurpegiaren ederrenak
utzi ohi ditu bere arnaspideak
eta urratzen dira izpirituaren bideak.
Bere begi lainotsuetan
Mr. Hyde-ren begirada hila ageri da.

1991-VI-22

5 hila: hutsa

ALDAKUNTZA

Eta hasi zuen heriotzak
bere harrapakin lana hego batzuetan;
eta hauek, iadanik arinago,
izarren kudeatzaileak eraginik,
leize-leizetik
hegatzeari ziotenean ekin.

4 kudeatzaileak: kudeatzaile hark

5 ziotenean ekin: |² ekin |¹ ziotenean

ARRISKUAN BIZI

Trapezistak oldar hirukoitza
sare gabe egin oi duen antzera
erortzarik sakonenaren ertzetik
ezagutzen ez duenari jarraituz doaz oinak
putreak inguruan dabilzan artean.

1 ertzetik: (Irakurri ezina, irakurri ezina) zehar

2 jarraituz: atzetik

HEGADA

Hodeien, erreken,
lur bustiaren iorana,
asaskatu du hegaztiak
bere ibil-bira askean;
oihanen, mendi-tontorren
eta azkenik gabe izateko
ahalmenaren iorana. asaskatu.

4 ibil-bira: adar-bira

ONGIA EGIN

Marmola zurien artean
urrezko iturria bezala diz-diz dagi
esku arretatsu hark:
sendotasun-agintzaria dakar
eromenak kendu adina ekarri ere.

ORAIN

Begiek beren argi-urratsez
azpiratu dute hitz mordazutua.
Denboraren lokatz ilunak
bere burua du irensten.
Dizdiratzen da unea
eta betearen hainbat alderdik
beregán hartzen ditu gure buruak.

KALIGRAFIA

Urak ere ez du bere esku dardatziz
eraldatzen zorioneko zaldun baten
idazkera sendoa,
letra ederra,
zehatz-mehatz josiriko esaldia:
Yo-ho-ho, and a bottle of rum!

2 Eraldatzen: eraldatzen da

BATASUN

Itzalitako hirian
katu-itzala zait
baketzea dakardidan
aingeru guardakoa.⁽¹⁾

1) zaindaria

EZINBESTEKO MAITASUNA

Herioan bizi naiz
apeptxori politta gurutzetik
askatzeagatik,
maite dudana nire gorputzeko
gurpilean iltzaturik,
geldi, eta gotor eta betirako argi,
amodioz zauriturik.

2 (Irakurri ezina)

3 (Irakurri ezina) laguna

4 |² nire gorputzeko / gurpilean

5 |¹ maite dudana |³ iltzaturik,

5 iltzaturik: sarturik

BIHOTZA ETA LAU OSAGAIAK

1. Ura bihotzean
 maitatua ez den aurpegi baten
 area idorrek asetzeko
 eta haren lehen begirada
 diz-diz aurkitzeko:
 arimaren begiak
 Maitasunaren taupada ezkutuan marraztuak

2. Eguratsa bihotzean
 eta ahoz-aho
 gorputzetik gorputzera doa bizi-arnasa.
 Haizearen bihurriak (gurpilak)
 berekin darama haragiaren hondamendia
 eta gardentasunean urtzen du
 mukurutasun isila.

1. 2 ez den: gabeko
1. 4 |² diz-diz aurkitzeko:
1. 5 |¹ haren lehen begirada
1. 6 |³ arimaren begiak
1. 7 marraztuak: idurikatuak (irakurri ezina)

3. Izan atsedean nire bihotzeko lurrean,
 ase zaitetz bertako fruituez,
 eman leku haren burkailetara /harkaitzetara igotzeari,
 usai gozotan eramango zaituzte
 mozkortzera
 igogaitza den purpurazko toki-unean.
4. Han su-hartzen dute ardagaiek
 adar-abar hilkorrak
 su bakarrean biltzen diren hartan.
 argi-buruak itzulikatzen dira
 ingurubirako kosmosaren
 kristalezko itsasoan.
 Sutan dagoen bihotzaren
 dirdai miragarriak dira,
 odol maiteminduak azkartuak
 eta iadanik inoiz ez du hodeiaren beltzak
 estaliko bere itzalpean.

IV. 2 |² su bakarrean biltzen diren hartan

IV. 2 diren: direnean

IV. 3 |¹ adar-abar hilkorrak.

IV. 4 |³ argi-buruak itzulikatzen dira

BERE-BAITARATUA

Bere buruaren mezulari,
bere baitan ezkututzen denak,
nire besoetan uzten ditu
jazminaren zantzuak
eta haize otxanak baino meheago
joko du bere atean.

3 nire: uzten ditu / uzten nire

BERTAN BEHERA UTZIA

Eguntsiaren zangan
zurbilik berriro ilargia.
Egunak dira
maitea putzuan galdu zela.
Isiltasun eraztunak esposatzen nau ni.

5 esposatzen nau ni: ezkontzen nau ni.

5 esposatzen nau ni: dit desposorio

JAKINGURA GALGARRIA

Zergatik oraindik zabilta nire atzetik?
Hondar mugikorrek irensten dute iadanik
Nire sendotasun zuta
Lawrence-k ikusten duen artean, “sopikun”
Hutsartean berak dagion xurgapena.

Izenburua: GALGARRIA: HILKORRA

ERRUGABETASUNAREN ITURRIAK

Biluzik doa korrika ura
eta oliondo bati lotzen zaio gardentasunean,
baina beregan duen kristalak
nahi ezean du zauritzen;
horregatik aldegiten du
eta bere itzala murrizten.

4 nahi ezean: nahi gabez

JOHNY GUITAR

Haizeteak astintzen du
lotan zegoen pistola
baina ilargia irudien barnean
argitasun birjinaz sartzen da
beren aurre-atzeak
nahasian agertu arte.

3 ilargia: ilargiak
3 irudien: irudiet
6 agertu: ipini

IZATEAZ ETA BEGIRADAZ

Bi hegaztik elikatzen naute
nire bihotzeko zuhaitzean
beren malkoak asetzen dituzten bitartean;
ikuspena eta hutsarteak dira.

1 |² naute |¹ elikatzen

4 ikuspena eta hutsarteak: ikuspenak eta hutsarteak

JOSAFATEKO ZELAIA

Lainoan zehar-etzana
zeruloretan urdinean dut atsedean iadanik,
gero eta oiartzun amorruzkoagoek
oraindik diztirak ateratzen dizkioten bitartean
nire maitasun buru motzaren ⁽¹⁾ diamanteari.

1) buru motzaren

IZENBURUA: ZELAIA: ZELAIA

1 Lainoan: Lainoeta

2 atsedean: atsedena

4 dizkioten bitartean: dizkiotelarik

5 buru motzaren: burua moztutakoaren

URTEEN ISPILU

Ametsaren zilarrezko untzia
gaueko / ilunduretan / itzaletan galtzen da,
hondamendiko ura baizik uzten ez duelarik
Irrika asekaitez nabari den lekuan.

4 nabari: ikusten

BERE BURUA HIL DUENA

Haren aho zuriak
dei dagio heriotzaren elurrari;
haren bihotz kateatua
eskaintzen zaio irensten duen
golgoko aingeru beltzari.

4 eskaintzen zaio irensten duen: eskaintzen zaio

|² golkoko aingeru

5 golkoko aingeru beltzari: beltzari |¹ irensten duen [horri]

MAITEKIRO ZAI

Diztira zelatan ari zaio
errekaren antzo
nigan etxea duen
oihanezko irlan,
baina ertzean mirtoak
ez du bereganatu oraindik
lorearen betea.

1 zelatan: zalatan

AUSARTZIA

Itsasoak urpean hartu du nire bihotza.
saltaturiko zaldi bat
amiltzen da nire gorputzeko
erortzetan.

Korrika noa, nire ur-bazterretatik ihesi
ur-begia bera denerantz,
non oraindik etxekotu gabeko ura
moldakaitz gertatzen delarik formetara;
han mendena hartzen nau bere borrokak
esanez: haren bizitzaren truke zeurea.

2 zaldi: zaldia

7 delarik: den

7 formetara: formaren

8 bere borrokak: han diren borrokak

9 zeurea: zurea

MUIN EMATE

Udaberri-besoak
iluntasunean.
Haren ahoko haize garbiak
bizten du su geldoa
hondarraren
mila plegutan gordea.

GORPUTZ

Lotan dagoen sorbalda izoztuak
bere edertasunean uxatzen du
halabeharraren zorabioa;
liburuei errotik-ateratako
hitzen espirala
urtuta geratzen da.

ITSUTASUN ARGIA

Petaloak hersten dira
ihintzaren jelsiaz
eta usain betegarri bat
zabaltzen da Hades aldean.

Perséfone ez da argia ikusi-zale.

27-VII-1991.

BIBLIOGRAFIA

- AULESTIA, Gorka (1993): “Juan Mari Lekuona: entre la poesía culta y la literatura popular”. *Mundaiz*. 45. 37-48.
- AULESTIA, Gorka (2008): “Juan Mari Lekuona gogoan” in OTAEGI; Lourdes (koord.): *Juan Mari Lekuona hurbiletik (1927-2005)*. Oiartzungo Udala-Euskaltzaindia. Oiartzun. 35-59.
- AYERBE, Enrike: “Naturaren eta paisaiaren poetika” in AYERBE, Enrike (koord.): *Geografia simbolikoa. Espazioen kultura*. Etor-Ostoa. Lasarte-Oria. 1999. 112-125.
- GARCÍA TRUJILLO, Sebastián (2007): *Herri maitea, herri dorpea. (Bitoriano Gandiagaren Hiru gizon bakarka poema liburua; hurbilketa kritikoa)*. Euskaltzaindia-BBK Fundazioa. Bilbo.
- GOIKOETXEA, Arkaitz (2006): “Juan Mari Lekuona”. In ELKAR-LANEAN: 2005. *urte beltza*. Bertsolari Liburuak. Donostia. 12-29.
- ITURBIDE, Amaia (2000): *B. Gandiaga, J.A. Artze eta X. Leteren poemagintza. Poesia tradizionalaren bidetik*. Erein. Donostia.
- (2002): *Mimodramak eta ikonoak gidari, estetika barrena*. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz.
- JANES, Clara (1991): *Emblemas*. Caballo griego para la poesía. Madril.
- KORTAZAR, Jon (1989): “Juan Mari Lekuonaren olerkigintza bideak” in *Laberintoaren oroimena. Gure garaiko olerkigintzaz*. Baroja. Donostia. 171-201.
- KORTAZAR, Jon; KORTAZAR, Paulo (2008): “Juan Mari Lekuonaren Ibaiak Basamortuan. Poesia liburu baten historia” in

- LEKUONA, Juan Mari: *Ibaiak Basamortuan*. UPV- EHU Argitalpen Zerbitzua. Leioa. 9-51.
- KORTAZAR, Jon (argbea): “Arteen arteko elkarrizketa”. Euskaltzaindiak argitaratzeko.
- KORTAZAR, Jose Mari (2005): *Erljio gaia Gandiagaren poesian*. Desclée de Brouwer-ITP. Bilbo.
- LEKUONA, Juan Mari (1996): *Ibilaldia/Itinerario (1950-1990)*. Argitalpen Zerbitzua. Euskal Herriko Unibertsitatea. Leioa.
- LEKUONA, Juan Mari (2008): “Ene mundu estetikoaz” in OTAEGI, Lourdes (koord): *Juan Mari Lekuona hurbiletik (1927-2005)*. Oiartzungo Udala-Euskaltzaindia. Oartzun. 143-161.
- LERTXUNDI, Anjel (2008): “Juan Mariren eskolan”. OTAEGI, Lourdes (koord): *Juan Mari Lekuona hurbiletik (1927-2005)*. Oiartzungo Udala-Euskaltzaindia. Oartzun. 63-76.
- LETE, Xabier (2008): “Juan Mari Lekuona, maisu eta lagun”. OTAEGI, Lourdes (koord): *Juan Mari Lekuona hurbiletik (1927-2005)*. Oiartzungo Udala-Euskaltzaindia. Oartzun. 17-33.
- OTAEGI, Lourdes (koord) (2008, a): *Juan Mari Lekuona hurbiletik (1927-2005)*. Oiartzungo Udala-Euskaltzaindia. Oartzun.
- OTAEGI, Lourdes (2008, b): “Juan Mari Lekuonaren Bibliografia” in *Juan Mari Lekuona hurbiletik (1927-2005)*. Oiartzungo Udala-Euskaltzaindia. Oartzun. 185-207.
- PEREZ GAZTELU, Elixabete; TOLEDO LEZETA, Ana; ZULAIKA IJURKO, Esther (2005): *Juan Mari Lekuona (1927)*. Bidegileak. Eusko Jaurlaritz. Gasteiz.
- VILLANUEVA, Darío (1991): *El polen de las ideas*. PPU. Bartzelona.

AURKIBIDEA

Sarrera orokorra	5
------------------------	---

<i>Preliminar</i>	7
-------------------------	---

EMBLEMAS

<i>Índice</i>	59
---------------------	----

<i>Biografía</i>	61
------------------------	----

ENBLEMAK

Sarrera	65
---------------	----

1. Juan Mari Lekuonaren biografia	66
---	----

Hurtzaroa eta familia	66
-----------------------------	----

Apaiz bizitza	67
---------------------	----

Unibertsitateko irakaslea	68
---------------------------------	----

Poesia idazketa	68
-----------------------	----

2. Juan Mari Lekuona itzultzaile	69
--	----

<i>Emblemas</i> liburuaren itzulpenaren arrazoia	72
--	----

Ohar estetikoak	73
-----------------------	----

4. Itzulpenaren azterketa	81
---------------------------------	----

Lehen aldakia	81
---------------------	----

“Elevación” / “Goraka-gora”. Luzera doan itzulpena	85
--	----

“Janaritzen”: hiztegi jaso	90
----------------------------------	----

“Katamotz”: joera garbizalea	91
------------------------------------	----

Itzulpen espresiboa	93
---------------------------	----

5. Gure argitalpena	93
---------------------------	----

ENBLEMAK

Goraka-gora	99
Isiltasun	101
Kouros	102
Menturazalea	103
Zarrasta eta zorabio	104
Bakardade	105
Berriro elkarrekin	106
Ezerezaren aginte	107
Edo bizitza edo ametsa	108
Amodio ikustezin	109
Natur zientzia	110
Eskaintza	111
Askatasun	112
Alkolaren gaitza (kaltea)	113
Aldakuntza	114
Arriskuan bizi	115
Hegada	116
Ongia egin	117
Orain	118
Kaligrafia	119
Batasun	120
Ezinbesteko maitasuna	121
Bihotza eta lau osagaiak	122
Bere-baitaratua	124
Bertan behera utzia	125
Jakingura galgarria	126
Errugabetasunaren iturriak	127
Johny Guitar	128
Izateaz eta begiradaz	129
Josafateko zelaia	130
Urteen ispilu	131
Bere burua hil duena	132
Maitekero zai	133
Ausartzia	134
Muin emate	135
Gorputz	136
Itsutasun argia	137

